

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартална 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку перепіску.

IV рік. Ч. 45.

Відень, 4-го падолиста 1917.

Ч. 175

Деклярація Генерального Секретаріату України.

Як подає „Діло“ за київськими денниками „Народня Воля“ і „Нова Рада“, на засіданні Малої Ради 12 с. м. президент Генерального Секретаріату України Володимир Винниченко відчитав декларацию, в якій Секретаріат подає головні принципи та плян своєї найближшої праці.

Відповідальність Секретаріату перед У. Ц. Радою. Деклярація починаєть ся так: „Генеральний Секретаріат, утворений волею демократії України, в ній черпаючи свою силу, на неї опираючи ся, в своїй діяльності має провадити ся принципами й директивами, що вироблені демократією України, представленою в Центральній Раді, і за всю діяльність відповідає перед тим своїм революційним демократичним парламентом“.

Державне право України. „Разом з тим Генеральний Секретаріат, — говорить ся далі в деклярації, — признаний і затверджений яко найвищий орган влади на Україні тимчасовим правительством, тим самим стає в тісні державно-правні відносини до найвищих органів влади всеросійської республіки.“

„В «Інструкції» Генеральному Секретаріатові ті відносини точно незазначені. Тому то Генеральний Секретаріат в першу чергу розробляє по всіх Секретаріатах ті норми, якими мають визначити ся межі компетенції кожного Секретарства та всього Секретаріату в цілости.“

„Основою нового життя кожда нація уважає право на своє національне державне самоозначення. Українська демократія голосом своїх зїздів, організацій і революційного парламенту — Центральної Ради виразно зазначила свій майбутній національно-політичний стан яко рівноправного державного тіла в федеративній республіці Росії. Стоючи твердо на визначеній позиції, що має на увазі єдність російської федеративної республіки, Генеральний Секретаріат у своїй національно-політичній роботі простуватиме до тої мети й організаційними, творчими засобами має забезпечити українському народові державне право на його землі. Основи будучого ладу України згідно з умовою з тимчасовим правительством 16 липня має виробити Українська Центральна Рада у формі автономного статуту України; тим займаєть ся спеціальна комісія Центральної Ради й Генеральний Секретаріат ставить своїм завданням з того боку всяко улекшувати й допомогати роботі тої комісії. Проект статуту має бути внесений в Українські та всеросійські Установчі Збори.“

„Першою умовою майбутнього ладу України має бути об'єднання всієї Української Землі та всього українського народу в одній автономній одиниці.“

„Для забезпечення справедливих прав усього нашого народу, що бажає мира на основі самоозначення націй, Генеральний Секретаріат уживе всіх заходів, щоб на мировій

конференції, яка обговорюватиме наслідки війни, були серед російської делегації й представники українського народу.“

„Дбаючи про права українського народу, Генеральний Секретаріат однаково справедливо й уважно ставитиметь ся до національних прав і домагань усіх національностей, що заселяють територію України. Ніякого насильства, ніякого ламання права самоозначення націй на Україні допущено не буде“.

Далі говорить ся в деклярації про плян боротьби з анархією, про плян демобілізації, про вибори до російських Установчих Зборів, про земельну справу, про фінанси України, про робітничу справу, про народню освіту та про національні справи на Україні.

Потреба розширення Секретаріату. Вичисливши се, деклярація говорить: „Ось ті завдання, які ставить собі Генеральний Секретаріат в найближшу чергу та яких має додержувати в своїй діяльності. Слід при тім зазначити, що та діяльність його, особливо в перший час, поставлена в досить тяжкі обставини, з якими треба рахувати ся. Перш усього доводить ся організувати саму техніку цілком нової адміністративної машини, заводити й установляти нові, що не мають для себе традиції, відносини адміністративних осіб і інституцій. А що найважніше, — діяльність Генерального Секретаріату обмежена самою сферою його компетенції. Інструкція Генерального Секретаріату не затвердила його компетенції в справі харчовій, дорожній, поштово-телеграфічній, судовій і військовій.“

„Генеральний Секретаріат уважає, що в той грізний, відповідальний час ніяка організація краю не може провадити ся без повної, цілкової компетенції його в сфері харчової справи, і визнає необхідним негайне затвердження Секретаріату харчових справ. Вже вироблюєть ся для того і відповідний законопроект.“

„Так само заінтересована Україна в справі транспорту та поліпшення дорожньої справи, особливо в звязку з майбутньою демобілізацією. Не втручаючи ся в сферу загальної залізничної політики, Генеральний Секретаріат визнає за собою право контролю над правильним виконанням плянів і розпорядків центрального правительства в справі транспорту, право представлення міністерству доріг до призначення на посади чи заміщення в них відповідних урядових осіб, право проведення доріг шосейних і інших ґрунтових, порядкування водними шляхами. Для того Генеральний Секретаріат уважає необхідним затвердження Секретаріату доріг так само, як і Секретаріату пошт і телеграфів з аналогічним до Секретаріату доріг обсягом компетенції.“

„В справах суду на Україні Генеральний Секретаріат визнає необхідним, щоб апарати суду були краще пристосо-

вані до місцевого населення відповідно до нових національних форм життя на Україні, а для того потрібне затвердження Секретаріату судових справ у складі Генерального Секретаріату.

„Організація українських військових частин іде безупинно. Будучи органічною потребою відродженої нації, вона, як показали факти, стає позитивним фактором, як у справі оборони на фронті, так і в справі охорони революції в державі. Генеральний Секретаріат, маючи на меті дати можливість більше пильності в формуванні українських військових частин, визнає для цього необхідним затвердження Секретаріату військових справ. Признаючи, що командна власть мусить бути єдина, а так само мусить бути єдина система оборони, визнаючи сю компетенцію за верховним командуванням і військовим міністерством, Генеральний Секретаріат визнає разом з тим, що Секретаріатові військових справ мусить бути надана компетенція і відповідні права в сфері організації і формування українських військових частин і зособна право представлення військовій верховній власті до затвердження і усунення військових чинів у військових округах на території України та в усіх українських частинах війська.

„Секретаріат виробить всі згадані проекти про затвердження секретарів і поведе їх законодавчим шляхом.

„По силі § 1 „Інструкції Генерального Секретаріату“ входять лише п'ять губерній Української Землі. Сей механічний болючий поділ українського національного тіла також творить чималу перешкоду для широкої та пильної організації праці Генерального Секретаріату України й мусить бути найшвидше скасований, до чого є певні формальні основи в самій інструкції, згідно з якими будуть зроблені певні заходи“.

Кінчить ся декларація заявою, що Секретаріат буде „черпати свою силу з самого джерела тої сили: волі народу“.

По відчитанню декларації виступили з заявами представники всіх груп, вітаючи декларацію. Крім кадетів, які в декларації бачуть самовільне розширювання компетенції Секретаріату, всі групи прийняли декларацію з вдовolenням. При голосуванні над заявою довіря Секретаріатові тільки представник кадетів голосував проти, всі інші (з виїмкою українського соціаліста-революціонера Мавського, який здержав ся від голосування) голосували за заявою довіря.

Побіч декларації оголосив Секретаріат маніфест з датою 10 жовтня н. ст. в яким повідомив, що обняв власть.

Текст маніфесту подамо в найближшій числі „Вістника“.

Представники націй на демократичній конференції.

По петроградській демократичній конференції наступило деяке порозуміння між поодинокими групами російського громадянства; наглядно ознакою сього порозуміння є хочби теперішнє коаліційне міністерство. Але якогось постійного порозуміння між Росіянами й іншими націями Росії конференція не спромогла ся досягнути.

Народи Росії не збойкотували петроградської конференції так, як Українці збойкотували були московську, але представництво націй на демократичній конференції мало досить випадковий характер і не відповідало ані чисельности ані значінню поодиноких націй; число їх представників не стояло в жадній відношенню до числа російських представників і вони уважали себе більше гостями ніж повноправними членами конференції.

Народи Росії не могли відмовити російській демократії заявити ся на конференції й підтримати демократичні партії проти консервативних, а поза тим представники неросійських народів використали конференцію для того, щоб піднести ще раз свої домагання супроти російської держави.

На чолі народів Росії тут, як і в багатьох інших випадках, виступили Українці.

Наказ, переданий Центральною Радою українським представникам на демократичній конференції, в загальних рисах зробив ся спільною програмою з незначними виїмками майже всіх народів Росії.

Засідання Малої Ради з 22 серпня присвячено спеціально виборам делегатів на демократичну нараду та виробленню для них наказу. Особливо дебатовано над питанням про коаліційне правительство. За підтримання коаліційного правительства висловили ся лишень українські соціальні демократи В. Садовський і Ковальський. Перший з них гадає, що революція яко буржуазна не може бути переведена без участі в ній буржуазії. На його думку політичні партії мусять zostавати ся завше на ґрунті реальної політики. Тому Центральна Рада мусить і повинна висловити ся за необхідність коаліції. Ковальський підтримував приблизно ту саму точку погляду.

Проти коаліції рішуче виступив представник Всеукраїнської Ради робітничих депутатів—український соціальний демократ М. Порш. В земельній політиці коаліційний уряд, почавши від широкої діяльності земельних комітетів, — казав він — кінчив боротьбою з ними. Так само з війною. З початку уряд підносив гасла миру, тепер він принижує порив пролетаріату до вічного миру між народами. Отже чим скорше скинемо принцип коаліції, тим швидше матимемо мир. І в справі самоозначення націй особливо Українці відчули на собі принцип коаліції. Для України ми будемо вимагати від нового уряду розширення власти Генерального Секретаріату в шир і в глиб. Треба покласти кінець фінансовій експлуатації краю. Ми не можемо допустити до сього й не хочемо, щоб вона тягла ся далі.

Соціальний демократ Ткаченко заявив: Російська буржуазія показала цілковиту нездатність організувати життя. Тому її треба усунути й влада мусить перейти до рук селянства та пролетаріату. Буржуазія мусить спинити революцію, щоб не віддати справи миру в руки демократів. Тут шукайте причини корніловського повстання та піддержки йому з боку російської й міжнародної імперіалістичної буржуазії. Отже сей критичний момент треба зжити на організацію соціалістичного міністерства, щоб справу миру взяти в свої руки. Для одної справи миру таки варто здобути соціалістичне міністерство. Автономію України треба здійснити фактично в повнім обемі. Тільки тоді наші маси піддержать уряд.

Проти коаліційного уряду висловив ся й український соціаліст-революціонер Севрюк, заявляючи, що коаліція веде до загибелі. Представник жидівської соціалістичної робочої партії Гутман заявив, що коаліція вже пережила себе. Участь в уряді кадетів, союзників Корнілова, скомпромітує його в очах армії й народу. В справі миру необхідно вимагати від союзників негайного початку мирних переговорів. Без ліквідації війни неможливо зберегти революції.

По дебатах Мала Рада сформулувала наказ делегатам на демократичну конференцію. Делегатами Центральної Ради вибрано: Шаповала, Чечеля, Христюка, Довгого від у. с. р. та Порша, Ткаченка, Вігула, Бабича, Довженка від у. с. д. Отже замість 15 Центральна Рада послала тільки 9 делегатів.

Від Всеукраїнської Ради військових депутатів окремо поїхали члени Центральної Ради Березняк, Куцяк і Велічко.

Наказ Малої Ради говорить: Приймаючи запрошення на нараду демократії Росії 24 вересня, Комітет Центральної Ради доручає своїм представникам на нараді обстоювати такі домагання: 1. Сформування однородного революційного й соціалістичного уряду, відповідального перед демократією всіх народів Росії. 2. Передання всіх поміщицьких, манастирських і церковних земель до Установчих Зборів у завідування земельних комітетів. 3. Заведення контролі державної і краєвої влади над продукцією і поділом. 4. Передання в завідування краєвих органів влади найважливіших галузей промислу. 5. Оподаткування великого капіталу й майна та конфіскація вій-

ськових прибутків на користь окремих країв і цілої держави. 6. Признання всім націям права на нічим необмежене самоозначення. 7. Скликання кождою нацією та краєм, які того домагають ся, національно-краєвих суверенних Установчих Зборів. 8. Передання цілої влади на Україні в руки Української Центральної Ради та її Генерального Секретаріату, складеного на основі статуту з дня 29 липня с. р. 9. Признання недійсними тайних дипломатичних договорів. 10. Пороблення рішучих заходів коло заключення миру, для чого негайно випередити союзників в ініціативі в справі відкриття мирових переговорів. 11. Негайне скасування смертної кари. 12. Розв'язання Державної Думи й Ради. 13. Скликання Установчих Зборів у призначений час без дальших звалянь.

Найгодовніші з домагань Українців прийняла й національна секція демократичної конференції. В національній секції взяли участь представники соціалістичних партій: української, жидівської, білоруської, литовської, грузинської, представники гірських народів, Буряти й козаки. Головою її був посол до четвертої Думи Янушкевич.

Головним промовцем Ради на демократичній конференції виступив Порш, що від У. Ц. Ради засідав у президії конференції. Він розвинув тут свої думки, висловлені на засіданні Малої Ради. Представник польської соціалістичної партії Плавський заявив, що він приєднується до жадань Української Центральної Ради. Свою солідарність з Українською Радою заманіфестував і представник Білоруської Ради. За представниками Центральної Ради, що висловили ся рішуче проти утворення коаліційного правительства, в такімже дусі висловила ся більшість представників інших народів,

Від імени української військової організації виступив Величко з ще гострійшим протестом проти співробітництва з лібералами, називаючи кадетів фактичними зрадниками революції. „Українці уважають необхідним — говорив він — передати владу революційній демократії, соціалістам, через тимчасовий парламент, утворений на конференції. Українці жадають рішучих офіційних кроків у напрямі до заключення миру. Українці вказують на помилки демократії в справі розв'язки національних питань, головню української справи, вони кличуть демократію мати довірре до Українців і протягнути до них руку в спільній боротьбі проти ворогів революції. Українці жадають реорганізації армії на національних засадах“. Промову Величка стрінуто гучними оплесками. У військових справах представники народів йшли так само згідно з Українцями, як і в інших національних справах, де Українці мали провід і ініціативу. Таким робом, ідучи за Українцями, більшість представників народів підтримала жадання радикальних, большевицьких груп російської демократії.

Демократична конференція і утворений нею тимчасовий парламент ледве чи причиняють ся значно самі по собі до розв'язки національної справи нелише тому, що їх зорганізовано не на міжнародній основі, а й тому, що творча сила російської революційної демократії значно ослаблена пануючою в російськім громадянстві анархією. Але конференція була парадом сил неросійських народів і вони заманіфестували тут таку радикальність програми й таку солідарність тактики, що перебудова Росії на федеративних основах показуєть ся можливою навіть без допомоги російської демократії і проти її волі.

Еволюція козацтва.

Виступ Корнілова проти Керенського й получені з сим загальні обвинувачення цілого козацтва з Каледіним на чолі в реакційности й допомозі контрреволюції спонукали козаків виразно зазначити свою політичну програму.

Республіканське правительство Керенського, як і кожде попереднє правительство, хотіло-б мати козаків слухняною зброєю у власних руках для піддержання „ладу й по-

рядку“ в державі, але козаки починають виповідати свою традиційну службу правительству.

Товчком до сього послужила афера Корнілова, до якої — слухно, чи не слухно — хотіли притягти й козацтво, особливож отамана донських козаків Каледіна. Та, як видно з дотеперішнього перебігу подій, до цілої корніловської історії Каледін, як то кажуть, ні пришитий, ні прилатаний.

На козацькій раді в Новочеркаську 19 вересня Каледін ґрунтовно збив обвинувачення його в участі в переворотних замірах Корнілова. А правительство, що втратило в часі корніловського бунту голову від чепевних чуток, звертаєть ся дєпер до козаків з проханнєм вибачення.

Міністер війни післяв до військової ради в Новочеркаську телеґраму, в якій заявив, що „...непорозуміння перших днів розвіяні й брехливі наклепи на козацтво повинні замовкнути“. Від Каледіна міністер лише жадав, щоб він заявив ся перед слідчою комісією в Могилеві для переслухання. Але військова рада заявила, що вона не пустить свого отамана до Могилева, а коли слідча комісія хоче його допитувати, хай приїздить до Новочеркаську.

Та нема сумніву, що Каледін і верхи козацтва спочувають правим настроєм серед російської суспільности й дуже невдоволені з крайностей революційного руху, але ледво, чи єї верхи козацтва можна уважати представниками політичних поглядів цілого козацтва.

Для нас цікаве становище козацтва в справі форми державного ладу в Росії. Ранійше козацькі зїзди й ради висловлювали ся за єдину поподільну Росію, а донські козаки виразно неприхильно ставили ся до українського автономічного руху.

Останніми часами зайшли в сїм питанню великі зміни. Остання козацька рада в Новочеркаську висловила ся за федерацію та вислала свого відпоручника на зїзд національностей у Київі.

На розвиток демократично-федеративних тенденцій між козацтвом безперечно вплинуло змагання тимчасового правительства досягнути на привернені завдяки революції автономічні права й вільности козацтва.

Представник ради Союзу козацьких військ—Бардиж запротестував перед тимчасовим правительством проти його відношення до козацтва, заявляючи, що „відношення тимчасового правительства нагадує козацтву часи, коли на козаків дивили ся як на знарядде для осягнення особистих цілей, нагадує козацтву звичаї старої влади, в оборону якої не виступив жаден козак в дні політичного перевороту... Заходи правительства супроти козацтва показують на змагання правительства знищити козацьку самобутність і обмежити значінне козацтва ролею звичайної озброєної сили в руках державної влади“.

Почутте самобутности у козаків іде так далеко, що представники їх на конгресі народів у Київі заявили, що козаків треба признати не станом, як то було досі, а національністю та що ціле козацтво простує до федерації.

Згаданий уже Бардиж заявив Керенському, що ідеалом козацтва є федеративно-демократична республіка та що проголошенне самої лпше демократичної республіки тимчасовим правительством збуджує в козаках побоювання за здійсненне їх ідеалу. Заспокоючи козаків, Керенський заявив, що й він особисто є прихильником широкої федерації та гадає, що державний лад Росії буде подібний до устрою Злучених Держав Америки з місцевими соймами й парламентами.

Ся еволюція політичного світогляду козацтва відбула ся під впливом його української частини, а саме кубанських козаків. На конференції в Катеринодарі (Кубань), що відбула ся 19 вересня, ухвалено резолюцію, в якій між иншим говорить ся: „Заявити правительству й цілій державі, що козацтво в своїх державних змаганнях незадоволене актом правительства (проголошеннем республіки) та що воно разом з иншими буде всіма засобами простувати до оголошення держави федеративною республікою“.

Сі федеративні ідеї репрезентувало кубанське козацтво й на військовій раді в Новочеркаську. Представник кубанських козаків Макаренко вилосив там 24 вересня реферат про зорганізування козацьких військ на федеративних основах. Він висловив думку, що козацьке військо: донське, кубанське й терське повинно зеднати ся в самоуправну одиницю і бути федеративною частиною Росії. Притім до них можуть приєднати ся астраханське й оренбурзьке військо, а також і гірські племена Кавказу.

Макаренко заявив, що на Кубані й Терекі се питання вже порішено позитивно й тепер чекають на ухвалу донських козаків. І донські козаки пішли слідом за кубанськими та ціла військова рада прийняла 27 вересня резолюцію про федерацію.

При відїзді представників кубанського й терського війська в прощальних промовах говорило ся про те, що резолюція про федерацію була початком тісного зеднання козаків. „Вільні народи скують союз, об який розібють ся всі перешкоди“.

Таким робом централістичні тенденції правлячих кругів викликали опір навіть в частині самого російського народу — у донських козаків. Ідея федерації, за яку бореть ся український народ, перемагає.

М. Троцький.

Вільне козацтво.

(Вражіння зі зїзду).

Губерніяльний зїзд. Заля Педагогічного Музею набита вщерть представниками селянства від різних організацій. На трибуні високий, певний свого слова бесідник.

„Вільне козацтво—говорить він—се наша сила. Кожен козак знає, чоґо він вступив до нашого гурту. От тут він оре, чи що инше робить, а почує сигнал—у нас і люде для того єсть вартові й всякі знаки умовні—як почує чи сурму, чи дзвін, так кидає усе і вдома й на полі, через хвилину уже верхи, а через годину, куди треба, являєть ся 600 збройних обучених козаків рятувати люде від нещастя“.

І далі говорить промовець, розповідає зборам про той святочний настрій, що опановує хлібороба, коли він одержить зброю і раптом сам у собі побачить замість гнобленого раба—вільного громадянина й оборонця прав того люду, якого, як і його самого, віками визискували грабіжники народної праці.

А зачарована заля ні шелесне. Здаєть ся, і дух притаїли. Тільки переводять очі то з бесідника на другого члена зїзду, також козака, то з нього знову на бесідника.

А сей другий, підвівши ся зі свого місця, підійшов вщерть до огорожі лівого сектора залі й стоїть, жадібно ловлючи слова, як і вся заля. Йому 62 роки, сиві вуса, сиве волоссе, але козацький жупан, застїбнутий на всі гудзики й підперезаний поясом з вицяцькованим сріблом кинжалом, хоч і з дешевенького сукна, хоч і вже добре поношений, — не в силі сховати ще молодої, ставної фігури.

Загальний рішучий настрій зїзду, бадьоре слово організатора — відмолоджує дух старого козака, захоплює його серце.

І в тім захваті, разом з залєю, що часто перебиває промовця гучними оплесками, плеще старий козак у долоні в честь ідеї вільного козацтва, що має обороняти права вчорашніх рабів від завтрішніх гнобителів.

Але покіль прийде те завтра, то й сьогодні вільне козацтво не дремає.

Зародило ся воно у звенигородським повіті Київщини. Досі в сім повіті зорганізувало ся біля 6 тисяч козаків. І козаки приймають люде від 16 до 18 літ і старших від 43 років, себто люде, котрі цілковито вільні від війська.

Вільне козацтво багато користи несе трудящому селянству. В Звенигородщині воно спинило розбій і установило спокій. Своім авторитетом пособило в однім місці розділити дуг поміж селами, а в другім—не дало панови вести хижацького рубання ліса та встановило плянову експлоатацію його.

Се наслідки безпосередньої праці козацтва. А де-в-чим воно приносить користь і не виступаючи, а так, тільки самим фактом існування. Напр. у звенигородським повіті пани чомусь не зважили ся використати знаменитий приказ Корнілова про те, щоб поміщики не платили селянам, як було умовлено, натурою — від снопа.

Не в одній Звенигородщині заснувало ся вільне козацтво. Пустило воно свої корінці і в Білій Церкві, і в Умані, в Каневі, в Острі й в Ніжині.

Десятки тисяч налічує вже в собі ся нова, цілком народна „самочинна“ організація.

Як де, то демократичність її особливо бє у вічі. Напр. у Білій Церкві у вільне козацтво вступають і національні меншости.

Щиро демократичний напрям вільного козацтва не міг не зацікавити Української Центральної Ради. І зараз Генеральний Секретаріат скликає зїзд з представників козацтва, а Генеральний Комітет виробляє статут козацтва, допомагаючи одночасно переведенню організацій там, де їх нема, і піклуючи ся про зброю для вже закладених.

Знаючи, що справа попала до вірних рук, можемо тільки привітати сей широкий рух. І саме через дві причини. Перша з них—се та, що таким способом можна „самочинно“ закласти підвалини під наш пункт соціалдемократичної програми, що говорить про знищення постійної армії. Отже вільне козацтво треба від самого початку будувати так, щоб з нього просто й органічно виросла всенародня міліція.

Друга причина—се та, що кадри свідомого зорганізованого українського народу неминуче мусять причинити ся до остаточного закріплення землі за українським народом.

Се буде велика заслуга вільного козацтва.

Одночасно вона мусить потягти й ще одно добре діло. Руїна приватної власности на землю поховає під собою і той чорносотенний намуд, що плямить собою місто Київ. Я говорю про людожерну газету „убьжденнаго монархиста“ Шульгина (пор. його промову на московській нараді), котра живе тільки коштами українофобського панства, інтерес якого обороняє.

Недурно „Кієвлянинь“ щодня корчить ся в муках українофобства, друкуючи безглузді протести проти „насиленної українізації Южної Руси“.

„Знає віл ясла хазяїна свого“; не повстала-б так мізерна рептилія проти українства, колиб не почувала неминучої перспективи „українізації“ землі на Україні.

(„Робітничка Газета“).

Ев. Касяненко.

Другий всеукраїнський учительський зїзд у Києві.

Другий всеукраїнський учительський зїзд, зібравши ся по постанові I-го всеукраїнського зїзду 23—25 серпня 1917 р., потверджує його резолюції.

Потверджуючи роботу першого всеукраїнського зїзду та зважаючи на те, що справа народної освіти на Україні перейшла нині до рук Української Центральної Ради, зїзд признає необхідним, щоб Українська Центральна Рада через свій Генеральний Секретаріат перевела в життя такі його постанови:

Загальні основи української школи. 1. Тому, що національна школа се не тільки ідеальне гасло, а конкретна психологічна (духова), педагогічна й соціально-політична вимога, то школа на Україні повинна нелише заховати рідну мову, але змінити також і свою програму. В шкільній роботі мусить бути національна творчість словесна, музична, мистецька, в згоді з індивідуальними (особистими) нахилами дітей, широке познайомлення з Рідним Краєм, його історією, вимогами місцевого життя.

2. Сю організацію національної школи учительство мусить перевести спільно з представниками народу так, а) щоб

школа була єдиною, б) щоб всі громадяне мали право на безплатну низшу, середню і вищу освіту з забезпеченням учням підручників, одяжі, харчу й т. инш., в) щоб освіта була обов'язковою і світською.

П р и м і т к а. По бажанню батьків може бути заведено навчання релігії.

Єдина школа. 1. Єдина школа утворюється на таких підвалинах: а) вчінне з початку веде на основі того, що в кругом дитини, всяке поняття, що виходить поза межі сього життя, даватиметься приточене до сих меж; б) нормальна народна школа повинна бути 7-літньою; методологічно вона збудована на спостереженнях та уявленнях з оточуючого життя; в) через економічні й інші умови 7-літньої школи не можна зробити зараз загальною; отже тимчасово можна обмежити курсом перших 4 років 7-літньої школи, проходячи його в сучасній однокласовій школі; курс останніх 3 років треба приладнати до сучасних вищих початкових шкіл; г) програма гімназії складається з систематичних курсів наук; курс має бути 4-літній; д) технічні школи: сільсько-господарські, учительські семінарії і т. ин. бажано так пристосувати, щоб вступати до них можна було безпосередно після 7-річної загальноосвітньої школи.

2. Просити генерального секретаря народної освіти по змозі як найшвидше виготовити детальну програму єдиної школи по плану, ухваленому зїздом.

Українізація школи. 1. Українізація всіх типів середніх і низших шкіл повинна переводити ся згідно з вимогами педагогії (наука про навчання і виховання дітей).

2. Від 14 вересня 1917 р. в низшій початковій школі навчання у всіх групах повинно провадити ся на українській мові.

3. Українізація вищої початкової і середньої школи, а також учительських інститутів і семінарій переводить ся в згоді з вимогами першого всеукраїнського учительського зїзду.

4. Необхідність захистити дітей від руйнуючого впливу зрусифікованих великих міст вимагає, щоб перевести: а) організацію інтернатів для дітей селян; б) організацію учнів середніх шкіл: гуртків самоосвіти, клубів, січей, кас товариської взаємної допомоги і т. ин.

5. Зїзд доручає генеральному секретареві народної освіти скликати предметні комісії з українських педагогів задля розроблення програми по українознавству в середній школі від наступного року.

6. Просити Генеральний Секретаріат звернути відповідну увагу на русифікаторську роботу деяких земств і урядових інституцій на Україні та вжити відповідних заходів, щоб спаралізувати її.

Позашкільна освіта та творення культурних сил України.

1. Звернути увагу на організацію позашкільної освіти й відкриття книгарень, бібліотек, читалень, народніх домів і інших інституцій і просити вчительство та все свідоме громадянство, „Просвіти“ в першу чергу, як найближше стати до сього діла.

2. Відкрити від осені 1917/18 академічного року український народній університет у Києві, розробивши в секції вищої освіти при Українськім Науковім Товаристві широкий науковий план викладів.

3. Просити Українську Центральну Раду подбати через генерального секретаря народної освіти про те, щоб як найкраще а) завести наукову фундаментальну бібліотеку для народнього університету; б) забезпечити помешкання для українського народнього університету; в) забезпечити матеріальну сторону викладів.

4. Тяжке становище дітей робітників та селян і вимоги кращого навчання в школі потребують заснування скрізь при школах українських дитячих народніх садків, як літніх, так і річних.

5. Підготовка кадрів діячів по дошкільному вихованню вимагає українізації фребелівських інститутів.

6. Щоб побільшити культурні творчі сили українського громадянства, українське учительство має стежити за своїми учнями й тих з них, котрі виявляють особистий хист до науки, до мистецтва, за допомогою шкільних рад, „Просвіти“ і інших громадських організацій направляти у відповідні школи.

Треба щоб земства й городські управи заснували стипендії для дітей бідних батьків.

Підготування учительських сил і засобів навчання. 1. Закласти „Просвіти“ по всіх селах України й заснувати учительські українські спілки по всіх повітах.

2. Зорганізувати кадри лекторів, інструкторів для впорядження на протязі наступного року лекцій і розмов по шкільним і освітнім справам на місцях.

3. Заснувати у Києві науково-педагогічну академію для виховання кадрів науково й педагогічно освічених лекторів, інструкторів по шкільним справам і учителів середніх шкіл.

4. Впорядити на літніх вакаціях 1918 р. по всіх повітах України принаймні 1½-місячні повні педагогічно-освітні українські курси.

5. Просити Секретаріат і Товариство Шкільної Освіти забезпечити школу на Україні підручниками.

6. Вислухавши реферат про увільнення учителів з війська та зважаючи на велику потребу працівників по організації людности села й проведенню реформ громадського життя, зїзд просить Українську Центральну Раду вжити всіх засобів, щоб усіх учителів з усіх частин війська, де-б вони не стояли, негайно повернути в ті школи, де вони працювали до часу покликання до війська.

Вища школа. 1. Просити Українську Центральну Раду подбати через генерального секретаря народної освіти про те, щоб у вищих школах на Україні заведено виклади курсів на українській мові.

2. Просити зсезнану при Українськім Науковім Товаристві секцію вищої школи негайно подбати про знайдення потрібних засобів від Української Центральної Ради через генерального секретаря народної освіти а) для приготування нових наукових сил для українських викладів; б) для утворення паралельних кафедр з українськими викладами.

Управа шкіл. Генеральний секретарь народної освіти повинен мати своїх представників-комісарів у кожному повіті і в кожній губернії: а) на чолі просвітньої справи в кожному повіті повинен стояти повітовий комісар по народній освіті, призначений або затверджений Генеральним Секретаріатом у згоді з Повітовою Шкільною Радою; б) права комісара поширюють ся на всі школи повіту, позашкільну й дошкільну освіту, в згоді з представниками національних меншостей; в) комісар входить у Шкільну Раду з правом рішачого голосу; г) комісар затверджує повітових інструкторів по народній освіті, яких можуть рекомендувати центральні або місцеві інституції, по згоді з Повітовою Шкільною Радою; д) всякі непорозуміння між комісаром і Шкільною Радою переходять на розгляд Генерального Секретаріату; е) детальну інструкцію комісарам повинен виробити Генеральний Секретаріат; є) всі постанови 7 пункту ухвалюють ся тимчасово, поки не змінять ся умови політично-громадського життя на Україні.

Політично-національна воля й об'єднання України. Справа нормальної організації і природного удосконалення шкільної освіти на Україні вимагає міцного й негайного сполучення всієї України в єдину державу—частину федеративної республіки. Розрив України, хоч і тимчасовий, утворений російським центральним урядом, шкідливо відібеть ся на справі розвитку просвіти українського народу. Беручи се на увагу, всеукраїнський учительський зїзд протестує проти антидемократичного поділення України й закликає всіх учителів до роботи по об'єднанню України та просить Центральну Раду скликати всеукраїнський земський і городський зїзд для сполучення українських земель і утворення єдиної шкільної організації на Україні (За Роб. Газ.).

Уступлення Оберучева.

Іменування командантом київської військової округи Оберучева з цілою зграєю гідних його помічників і його „урядування“—се обурююче й характеристичне для російсько-українських відносин явище. Українське громадянство вело від самого початку боротьбу з сям прихильником російського централізму. Після розстрілу богданівців відносини між київськими Українцями й Оберучевим зробили ся неможливими. Їх схарактеризувала дуже добре „Робітнича Газета“ з 11 серпня в статі Д. А. „Чашу терпіння переповнено“, в якій читаємо: „Українська Центральна Рада вимагає рішуче усунення з посади командуючого київською військовою округою п. Оберучева. Така вимога запала в звязку з „випадком“ 8 серпня на залізничім двірці, на Посту Волинськім і далі по дорозі з ешелонами першого українського полку ім. Б. Хмельницького. Дуже багато чуток, що ніби викликають довірре, говорять за те, що дявольську провокацію старанно зорганізовано. Хто тут винен, покаже безсторонне слідство. Поведінка п. Оберучева відносно українського населення Київа та всієї країни вже давно більше ніж подозріла. Що п. Оберучев не має довірря більшости населення країни, се факт і уже з огляду на се він повинен уступити. Нехай п. Оберучев у справі інциденту 8 серпня білійший голубиці, нехай він ні словом ні ділом до тої історії непричасний. Нехай, як і ранійше, у випадках, коли валили ся трупи українських козаків, він нічого не знав і не знає, то і в такім разі хіба можна виправдати таке незнання, таку нерозпорядність, що є простим висновком простої нездатности?“

„І так зробимо над собою зусилля і признаємо, поки всієї справи не розкрито, що п. Оберучев тільки явив ся нездатним сьогодні, як був учора, як був позавчора й що дня. Такий нездатний командуючий, за нездатність якого Українці платять молодими життями, повинен бути усунений, як що сам не має совісти усунути ся. Постанову Центральної Ради можна тільки вітати“.

Згадавши далі за постанову Центральної Української Ради в справі усунення донців і кирасірів, ще раз зазначає автор, що „те, що робить ся, чашу терпіння переповнює і веде провокаційно до того, щоб співжитте народів на Україні зробиши неможливим“.

Але російське правительство показало до нього найбільше довірре і закликало Оберучева до Петрограду, про що доносила „Кієвская Мысль“ з 15 серпня таке: „14 серпня в Петроград приїхав закликаний військовим міністерством командуючий військом київської військової округи полк. Оберучев. Негайно після приїзду прийняв його управляючий військовим міністерством Б. Савінков, а опісля розмовляв Оберучев з А. Керенським. Питання про відставку Оберучева—буде вирішене після закінчення слідства в справі перестрілки між кирасірами й богданівцями по порозумінню військового міністра з головнокомандуючим південно-західнім фронтом“.

В Петрограді на закритім засіданні тимчасового правительства, як доносить „Робітнича Газета“, мав Оберучев „реферат про українське питання“. Якого роду був сей реферат, можна в деякій мірі довідати ся з лицемірних заяв Оберучева перед кореспондентами російських часописей. „Робітнича Газета“ з 17 серпня пише, що в розмові зі співробітником „Бирж. Вѣд.“ Оберучев заявив: „Я не хотів би висловлювати свого погляду на те, хто винен в сутичці богданівців з кирасірами, перед закінченням слідства комісією київського випадку. Але коли безумовно заявляють, що в тих подіях винуватцями є кирасіри, я мушу зауважити одно: салют бойовими патронами дали перші богданівці, а опісля наступила відповідь кирасірів. На другий день після сутички я виїздив до головної квартири, де зробив реферат про все, що стало ся, ген. Корнілову. Він приказав мені приїхати сюди для реферату Керенському. Я zostaю ся ще в Петрограді, бо сюди має приїхати Корнілов. З його участю відбудеть ся нарада, на якій буде порушене й українське питання. Мені здаєть ся трохи дивним сквалпне домагання Ради,

щоб я пішов у відставку. Треба було хоча почекаати на вислід доходження. Я особисто стою за широке національне самоозначення України. Я люблю Україну, довго жив у Київі; сам я — член партії соціалістів-революціонерів, але мушу заявити: инша річ широке національне самоозначення, яке може внести організацію в країні, инша знову—національне й військове гуртування, які помагають розкладови та дезорганізації армії. Треба мобілізувати народні сили. До автономії я відношу ся прихильно, але до поповнювання війська спеціально Українцями—відемно. В моїй діяльності яко головнокомандуючого військом я змагав до установлення добрих відносин між національностями України. Я все був на точці погляду Ради в справі розвязки українського питання, але я був проти націоналізації українського багнету, який може внести нелад на фронті“.

Обурення на Україні проти Оберучева постійно зростало. У війську, громадянстві й пресі чули ся гострі протести проти нього. Багато таких протестів ми вже навели у „Вістнику“, а тут подаємо дві резолюції вояків, на довіррю яких Оберучеву яко командантові війська мусіло б найбільше залежати.

Українці київського вещевого складу заявили: „Ми, Українці київського вещевого складу, зібравши ся 14 вересня для обговорення останніх подій щодо виступу контрреволюційних темних сил на чолі з ген. Корніловим, постановили домагати ся, щоб начальника київської військової округи полк. Оберучева, котрий ще й досі прихильно ставить ся до арештованого контрреволюціонера ген. Оболенева, вороже відносить ся до українського руху, бере на себе відповідальність за весь гарнізон м. Київа, покладаючи ся на непевні частини гарнізону, чим ігнорує революційні організації, через що в сей небезпечний час не відповідає своему призначенню, негайно усунено з посади: щоб на місце полк. Оберучева начальником київської військової округи призначено нову людину тільки за згодою Української Центральної Ради. Голова зборів Корнієнко, писарь Нагірний“.

Виконавчий Комітет Українців XII армії голосом 110 тисяч вояків-Українців армії запевнив про свою рішучу піддержку тимчасового російського правительства й Української Центральної Ради та без всякого милосердя в боротьбі з усякими проявами й виступами контрреволюційних сил рішуче вимагав негайного притягнення до суворого суду Корнілова, його співучасників, усунення з Київа командуючого військами округи полк. Оберучева, начальника міліції пор. Лепарського—як осіб, шкідливих для діла революції й потрібного спокою.

Неменш гостро виступила проти Оберучева й Центральна Українська Рада, але він з прибічними своїми російськими організаціями в Київі недуже то зважав на спроби самого лише морального впливу. „Южный Край“ з 15/IX доносить: У відповідь на жадання Ради, передане через голову Генерального Секретаріату, щодо усунення команданта округи Оберучева й воєнного комісара Кирієнка—Оберучев називає обвинувачування його в українофобстві спробою, негідною громадського діяча, свідомим нацькуваннем на нього темних мас. Проти української автономії він нічого не має, хочби вже яко соціалреволюціонер.

Комітет охорони революції, розглянувши конфлікт між Оберучевим і Радою, яка зажадала через голову Генерального Секретаріату—Винниченка усунення Оберучева яко україноіда й непевної людини, відкинув се жадання, зазначивши необхідність тісного співробітництва між Оберучевим і Радою на основі обоїльного довірря.

Та не зважаючи на се, Оберучев зголосив укінці свою відставку. Що саме примусило Оберучева просити своє начальство звільнити його від обовязків й оскільки се прошення щире, сказати на підставі самого повідомлення „Русского Слова“ з 5 серпня про се досить трудно, тому доводити ся обмежити ся самим лише наведеним сього повідомлення, в якім говорить ся, що головний командант київської воєнної округи Оберучев вніс подання про відставку. Своє подання він мотивував у телеграмах до Керенського й ген. Володченка так: „Існування поруч зі шта-

бом округи окремого воєнного штабу, а саме Українського Військового Генерального Комітету, який працює без жадного зв'язку з окружним штабом і робить плутанину в усіх плянах, перешкаджає мені належним способом переводити набір війська та працювати поза фронтом. Не маючи жадної можливості бороти ся з сям хоробливим для армії явищем — бо я в сій боротьбі цілком самотний—і не маючи жадної підтримки, я прошу увільнити мене від обов'язків команданта військової округи аж до того часу, коли тимчасове правительство знайде можливим і потрібним використати мое знання і сили на іншій полі. Яко артилерист-академик я може буду більш придатним на іншій полі, а не на воєнно-адміністративній посаді, на якій через складну ситуацію та відсутність спільності в поглядах різних органів влади я зробив ся некорисним, а тим самим може й шкідливим". На се поданне прийшли такі відповіді: „Прошу головну квартиру подати вам необхідне підтримання. З свого боку вважаю ваше уступлення тепер неможливим, бо ваше знання теперішнього стану справ в окрузі й ваша всім відома ідейна робота й готовість служити вітчизні до кінця роблять вас незамінним. Володченко“. „Приєднюю ся до погляду ген. Володченка й вважаю ваше уступлення неможливим. Прошу лишити ся на вашій посаді. Керенський“.

„Русское Слово“ з 10 жовтня доносить з Петрограду: Не зважаючи на прошення Керенського й міністра війни Верховського, щоб Оберучев лишив ся на своїй посаді, він рішучо відмовив ся від сього і його звільнено від обов'язків команданта військ київської воєнної округи.

Чи можна перевести рівне користування землею?

З уваги на вагу й загальний інтерес сього питання з одного боку, а з другого на авторитетне імя автора — Михайла Туган-Барановського, сьогодні генерального секретаря України для фінансів, торгівлі та промислу, познайомлюємо отсе наших читачів зі статтею М. Туган-Барановського в „Русскомъ Словѣ“ з 28 червня п. з. „Ще про соціалізацію землі“.

Зовсім рівне користування землею задля значних розмірів земельної території фізично недосяжне, бо й ся метода приближення до рівного користування землею, яка практикує ся земельною общиною невеличкого розміру, — наділення кожного господаря кількома участками землі відповідно до різнородної якості земельних участків у межах території общини, — не може мати приложення до общини, що охоплює широку територію в сотки тисяч квадратних верст.

Не можна представити собі селянського господарства, при котрім у того самого господаря одна полоса була-б в тверській, друга — в київській, третя в оренбурзькій губ. Міжтим тільки під сею умовою можна досягнути повну рівність для усієї маси хліборобського населення Росії. Наділ в полтавській губ. ніяк, хочби як ми не змінiali його великості, не може стати під господарським оглядом еквівалентним наділові у володимирській або псковській губ., бо чим менший буде полтавський наділ, тим меншої витрати праці він потребує для свого оброблення.

Сього мало. Колиб в якійсь хвилі часу й досягнуто дещо, що приближало ся-б до рівності, се приближення могло-б утримати ся тільки на дуже короткий час. Природні різниці в природі хліборобського населення в різних районах (а також переселення з села в місто й на відворот) мусять неминуче дуже швидко нарушити рівність.

Для повернення рівності прийшло ся-б наново перевести новий загальний поділ землі. Але як здійснити сей новий поділ? Треба ясно зрозуміти всі труднощі такого нового поділу. Хай в однім районі наділ на душу зменшить ся наслідком приросту населення на 10%, в другім наділ на душу зросте на 5% наслідком виселення до міста, в третім зменшить ся на 15%. Щоб вирівняти між собою користування землею в сих різних районах, треба або дати хліборобському на-

селенню в сім останнім районі частъ землі в першій або другім районі (напр. в харківській або тверській губернії) або переселити населення з одного району в другий.

Всякий новий поділ землі (а їх приходило ся-б повторювати часто, щоб оминати велику нерівність в розділенню землі) переміняв ся-б у свого роду велике переселення народів: мільони мешканців покидали-б свої рідні дома й направляли ся-б за тисячі верст шукати собі нового житла.

Взагалі се було-б рівнозначне з повним знищенням осілого життя і поворотом Росії до кочового періоду історії. Російське селянство перемінило ся-б у товпу номадів, котрі вештали ся-б по необмеженій території нашого рідного краю, осідаючи на недовгий час на однім місці, доки знову не випає його з нього новий поділ землі.

Одержуємо крайню недоладну картину, але — і в тім уся суть — вона представляє собою неминучий льогічний вивід ідеї рівного користування землею. Ціла справа в тім, що поширення територіяльних рямок земельної общини творить нові й зовсім непередбачені труднощі для поділу землі. При поділі в середині общини пересуває ся від одного члена общини до другого право користування якимсь земельним участком; але тому, що всі земельні участки общини розміщені в границях обмеженої території, се пересування не вимагає пересування і житла хлібороба. Навпаки, коли територія общини велика, коли всі мешканці краю творять одну общину (хочби й розбиту на десятки тисяч дрібних общин), в парі з пересуванням права користування земельними участками не може не йти й пересування житла хлібороба, бо оброблюваний участок повинен бути у відомій близькості до житла хлібороба.

І так — се треба признати без усяких обмежень — ідея рівного користування землею багата плодами в межах одної общини, а зовсім не можна здійснити її в усім її обемі в рамках цілого краю. Ідеалу загальної рівності не можна досягнути на ґрунті індивідуального користування засобами продукції. Тільки соціалізм, — громадське користування засобами продукції, в тім числі й землею, — може створити умови для здійснення сього ідеалу.

А доки земля зостає ся в користуванні окремих селянських господарств, доти неминуча більша або менша нерівність в розділі землі, а тим самим й усякі спроби усунути сю нерівність лишать ся неминуче безуспішними, розібють ся о залізну стіну економічної неможливості.

Зовсім рівного користування землею, про котре мріють соціалісти-революціонери, не можна здійснити. Але з того я не роблю висновку, що взагалі вся аграрна програма соціалістів-революціонерів не може встояти ся і заслуговує тільки на відємне відношення.

Навпаки, я переконаний, що ся програма, не зважаючи на свою вказану основну недочаду, всеж зовсім вірно намічує той загальний напрямок, ту провідну діль, на яку заносить ся в Росії. Програма соц. рев. грішить простолінійністю і догматичністю, — вона занадто абсолютна; щоб вона стала життєвою і практичною, її треба ввести в рамки можливого й такого, що можна виповнити, її треба приложити до реальних умов переживаної хвилі.

Не треба забувати, що рівне користування землею і взагалі всяка форма націоналізації землі, про яку можна думати, ніяк не можуть бути соціальним ідеалом. Усяка земельна реформа се тільки хвилевий і дуже недокладний спосіб усунути деякі найяскравіші недочади теперішнього господарського ладу.

Доки збережеть ся індивідуальне володіння засобами продукції (а рівне користування землею цілком опираєть ся на сій передумові, бо лише тому й домагають ся рівного користування землею, що земля знаходить ся в користуванні окремих господарів), доти збережеть ся і нерівність і експлуатація одними членами громадянства інших.

З того виходить, що не можна проєктувати земельної реформи так, як колиб ішла справа про соціальний ідеал. Ідеалом є соціалізм. Рівне користування землею не має змислу при соціалізмі, а при капіталістичнім або взагалі

товарово-господарським ладі його не можна досягти в цілім його об'ємі.

Ідея рівного користування землею зовсім непригідна для тих широких виводів, які схильні робити з неї деякі представники народницького напрямку. Вона не може лягти в основу громадського ідеалу, бо по самій істоті протиставляє громадській організації праці, чого вимагає сучасний соціалізм.

Та якщо регулятивного принципу практичної земельної реформи не можна відкинути ідеї рівного користування землею. Мало того: на сій ідеї в суті сходять ся всі проєкти земельної реформи, видвинені нашим часом.

Чейже всі ті проєкти мають на цілі дати більше або менше задоволення селянським домаганням землі шляхом передачі на тих або інших підставах усієї або частини землі, приналежної тепер великим власникам, в руки маси хліборобського населення. Тому змісл всіх тих проєктів містить ся в зменшенню теперішньої нерівності користування землею, — інакше говорячи, в більшому або меншому зближенню до рівності сього користування.

Соціалдемократи не радо говорять про те, яке призначення отримають землі по вивласненню їх у поміщиків. Та очевидно те, що вони перейдуть головно в безпосереднє користування селян, бо ніякої іншої розв'язки земельної справи не допустить селянська маса.

А який інший принцип крім рівного поділу землі можуть признати селяне при діленню вивласнених земель? Чейже не можна подумати собі, що селянська біднота та взагалі малоземельна част селянства відмовлять ся від землі, якої вони бажать так пристрасно, в користь селянських багатців?

І так то, що жде Росію в найближшій будучині, се без сумніву поділ землі між хліборобським населенням в напрямі до рівності. Правда, ся рівність неминуче буде дуже й дуже неповна й недосконала. Повна земельна рівність неможлива, та зменшення земельної нерівності, рух в напрямі більшої рівності користування землею неминучий, — по реформі земля буде розділена між хліборобським населенням рівномірніше ніж до неї.

М. Туран-Барановський.

Конференція українських таборових організацій в Німеччині.

В днях від 17 до 20 вересня с. р. відбула ся друга з ряду міжтаборова конференція делегатів українських громад таборів Зальцведель, Раштат і Вецляр у Раштаті. Ціль конференції була та, щоб спільно обговорити й в'яснити політичне становище, а також обговорити справу дальшого ведення роботи.

Конференція ухвалила цілий ряд резолюцій. В справі відношення до сучасного політичного моменту конференція признала постулат повної політичної самостійності українського народу, а шляхом задля досягнення сеї мети узнала як найширшу організацію мас у всіх проявах національно-політичного життя українського народу.

Щоб забезпечити та закріпити ту волю, яку наш народ завдяки своїй зорганізованості здобув у російській революції, та щоб могли повести дальше широку організацію українських мас, конференція узнала необхідним як найшвидше заключення миру.

У відношенню до Української Центральної Ради — конференція узнала її до скликання Українських Установчих Зборів одним краєвим представництвом України, а дотеперішню роботу Ради заслугоуючою на довірре і поміч.

В організаційних справах конференція узнала за потрібне вести зимову роботу по таборах у

можливо широкім розмірі, використовуючи місцеві відносини кожного табору, та зобов'язала поодинокі громади не робити перекон у виміні або в позичці організаторських і викладових сил, наскільки така виміна не буде получена зі шкодою для місцевої роботи, та старати ся загалом у кожній справі собі взаємно помагати.

Далі конференція ухвалила поробити заходи, щоб дістати дозвіл на об'їзд неукраїнських таборів задля стягнення до українських таборів інтелігентів - Українців; щоб дозволено оголосити заклик до української інтелігенції через командантури не-українських таборів та через часописі полонених і через „Рускій Вїстник“, — щоб інтелігенти - Українці зголошували ся до громадської роботи в українських таборах.

Для підготовки народніх учителів ухвалено утворити вчительські курси. Також ухвалено уладити мандрівний театр.

У справі видавництва рішено як найшвидше скликати зїзд делегатів видавничих товариств і завітати видавничі товариства, щоб кожне зокрема обміркувало справу стягнення 3-х таборових газет, які зараз виходять у Німеччині, тобто зальцведельської — „Вільне Слово“, вецлярської — „Громадська Думка“ й раштатської — „Розсвіт“ в один щоденник та справу унормування видання книжок — і щоб ухвали предложено найближчій конференції.

Висліди комісії фон-Ремера в справі розстрілу богданівців.

Подаємо за „Роб. Газ.“ висліди комісії фон-Ремера в справі розстрілу богданівців. Зазначуємо при тім, що самі російські урядові круги признали полковника полку ім. В. Хмельницького Калкана невинним, коли привернули його в попередніх правах. Так само невинні й богданівці, як показали доходження з українського боку. Ось постанова, яку зробила слідча комісія в справі розстрілу ешелону богданівців:

„Обміркувавши всі обставини сеї справи й порівнявши посвідчення з об'єктивними даними, які здобуто огляданнями, та з думкою експертів, слідча комісія прийшла до таких висновків: 1. що при відправці 8 серпня н. ст. сього року підполковник Васильківський і начальники ешелонів, котрі доглядали за відправкою салдатів, не вжили відповідних заходів, через що деякі вояки тутже на ст. Київ II напали ся і стали стріляти до гори та навесіє вверх з наклоном в 45 ступнів; 2. що слідство не добуло даних, які б показували, що перший або другий ешелон стріляв в караульне помешканне кирасірьського ескадрона на ст. Київ I пасажирський або на залізничий дворець і на людей коло залізничого двірця; 3. що коли другий ешелон проходив коло пасажирської стації Київ пасажирський, то командант кирасірьської ескадрони штабс-ротмістр Вік наказав розпочати стрілянину в напрямі ешелону, наслідком чого було убитих 3 і ранених 8 богданівців; 4. що слідчій комісії не вдало ся в'яснити, хто з військового київського начальства дав приказ командантові кирасірьського полку вислати на ст. Пост-Волинський другу ескадрону кирасірів і арештувати та роззброїти ешелон богданівців; 5. що на посту Волинському окремі салдати-богданівці, осіб котрих слідча комісія не установила, відмовили ся віддати кирасірам зброю та стали в них стріляти; 6. що після роззброєння богданівців окремі невиявлені комісією кирасіри брутально поводили ся, як з деякими з офіцерів богданівців, так і з салдатами, причім деяких побили прикладами, а одного салдата легко зранили шаблею в праву лопатку; 7. що прапорщика Гладкого кілька кирасірів, між ними Прокопенко, побили, хоч і знали, що він офіцер; 8. що перед відправкою полку між богданівцями деякі особи вели агітацію за тим, щоб він лишив ся у Києві, а кирасірів і донців аби відправити на фронт, але ся агітація не знайшла у великої більшості спо-

чуття, слідство також не установило, щоб ся агітація, а також і друкована відозва „Вільні козацькі думки“ причинили ся до подій 8 серпня; 9. що слідство не добуло даних для того, щоб ті вистріли, які дехто зі свідків чув під час проходження ешелона в різних кутках, як міста, так Соломенки, Батієвої гори, Кадетської стінки тощо, мали якесь відношення до проїзду ешелона богданівців і через те комісія вважає, що ці вистріли були випадкові, які в останнім часі трапляють ся досить часто.

Оцінюючи юридично дані, які установлені попереднім слідством, комісія вважає: I. що в поведженні підп. Васильківського й начальників першого та другого ешелонів богданівців через те, що вони не вжили заходів до того, щоб не допустити піяцтва між салдатами ешелонів, припинити стрілянину та відібрати набой, з ознакою бездіяльності влади, за що їх овінують ся по ст. 142 кн. 22 Св. В. П. 1869 р. вид. 4; II. що салдати богданівці обох ешелонів, які, будучи п'яними, без толку стріляли на товарній станції та під час проїзду ешелонів поуз місто й пасажирську станцію, винні по 2 ч. 192 ст. XXII кн. С. В. П. 1869 р. вид. 4; III. що штабе-ротмістр кирасирського полку Вік, який приказав стріляти в напрямі ешелона богданівців, винен у перебільшенні влади, тобто в злочині, який зазначено в 141 ст. XXII кн. С. В. П. 1869 р. вид. 4; IV. що кирасір Прокопенко, який ударив прапорщика Гладкого, винен по 98 ст. Св. В. П. 1869 р. вид. 4; V. що окремі салдати-богданівці, які відмовили ся віддати зброю або і стріляли на кирасирів, винні по 110 ст. XXII кн. Св. В. П. 1869 р.

Зважаючи на те, 1. що справа по ст. 110 припиняється через те, що винних не знайдено; 2. що справи начальників з полку богданівців, штабе-ротмістра Віка та кирасіра Прокопенка нічим між собою не зв'язані, а зовсім окремі справи й 3. що обвинувачення салдатів богданівців по 2 ч. 192 ст. також не має зв'язку з іншими згаданими справами й підлягає крім того полковому суду, — слідча комісія згідно з 348 ст. 24 книги Св. В. П. постановила: подати сю справу головнокомандуючому арміями південно-західного фронту для розділу й дальшого законного ведення відповідними військовими слідчими суддями до полкового суду й на припинення в київський військово-окружний суд.

Вражіння з подорожі до Холму.

„Се же король Данило, князь добрий, хоробрий й мудрий, иже созда города многи и оукраси ѣ различными красотами, бяшетъ бо братолюбемъ свѣтися съ братомъ своимъ Василькомъ, сей же Данило бяшетъ вторий по Соломонѣ“.

Іпатська літопись.

I.

Зміст: Що думав я про Холм, заки його побачив? — Чого я при тім не розумів? — Як немов у казці дістав ся я до Холму? — Національно-психологічна замітка про ріку Буг. — Коли пробудило ся давно забуте вражіння з сонетів Жулавського. — Про невикористану силу одної справи. — Як скипіла кров. — Вулицями города короля Данила. — Український полк і німецьке військо. — В погоні за своїми. — Дерево й вуголь і повість Джека Лондона. — Чи можна лісну глушу добре схарактеризувати одним словом? — Сні про закон життя.

Холм се інтересний город, який вибрав собі за столицю один з наймудріших українських монархів.

Я в тій справі переходив різні стадії думки: коли в дитинстві читав в історії, що наш король Данило переніс свою столицю до Холму, — не думав я про се нічого. Звук сього міста був для мене пустий і порожній, не говорив мені нічого, а в жадній історії для молодіжи не було пояснення сього діла нашого короля.

А пізніше, коли я вже почав розуміти тривку ворожечу між народами й державами та споконвічну боротьбу

між Польщею й Україною, — поняття, яке в мене дучило ся зі словом „Холм“, стало для мене ще темніше, ніж було передтим. Бо перше установило воно в моїх очах *tabulam rasam* — незаписану таблицю. А тепер появил ся для мене на тій пустій таблиці ряд таких питань, на які я не міг собі відповісти. І так не розумів я, чому король Данило так собі зміняв столиці, як рукавички, й чому він висунув свою найновішу столицю так далеко на захід, майже на крайню межу української землі. Правда, в історії було написано, що раз на ловах побачив король Данило горб, оточений лугами й лісами, що те місце дуже йому припало до вподоби й що длятого постановив оснувати там свою столицю, — одначе те пояснення видало ся мені надто діточим. І хоч пізніше в творах Грушевського й інших українських істориків знайшов я деякі натяки й вислови про причини перенесення столиці до Холму, одначе добре не розумів я сього до сеї хвилі. І мабуть був би не зрозумів ніколи, якби власними очима не побачив Холму й Холмщини.

А побачив я Холм у досить дивнім положенню — немов у казці. Без порівняння більше ніж що инше інтересували мене слова нашого старого літописця про короля Данила, до столиці котрого мав я їхати, ті слова бачив я колись під якоюсь картиною і відписав їх собі. В моїй підсвідомості невизначно ворухило ся прочуття, що в улюбленій столиці короля Данила знайдю може відповідь на питання, чому літописць так дуже величає його розум.

Дня 30 січня рано ще темно було на дворі, як по нас приїхала хвіра й ми (було нас двох) рушили на залізничий дворець. Дорога на північ до Ковля і відти на захід аж до Любовня не займала мене так, як передтим, бо переїздив я нею вже багато разів. Людський розум не цікавить ся так старими, відомими йому річами, як новими (пояснення того тільки на перший погляд видаєть ся легким). Щойно за Любовнем загострила ся моя увага. Але не мала вона тут особлившого корму: ліси й ліси, поля і поля — все снігом присипане й рівне, як стіл. А за ними ріка Буг — з широкими берегами, що немов говорять: сюди лило ся багато горя в українську землю. Видніє в снігу зісохлий шувар. І так багато його, що здаєть ся, немовби він символізував ті маси понижених і завялих екзистенцій між українським народом, знижених лихоліттям напору, що йшов до нас ізза сеї ріки. В Європі є ще тільки одна ріка, що має для цілого народу подібне значіння, як для українського ріка Буг. Се німецький Райн. Читачеві певно відомий німецький гимн „Wacht am Rhein“ (сторожа над Райном)? І поки український народ не зможе заспівати: „Україно! Спокійна будь! Бо кріпко й вірно стоїть твоя сторожа над Бугом“, — поти завялий і снігом засипаний шувар все матиме значіння глибокого й правдивого символу для нас, сумного символу. А був уже час, коли наш народ міг так співати. Се було тоді, коли над Бугом твердо стояло 50 українських городів-кріпостей, за Червенських Городів і ще потому за Романа Великого й за синів його та внуків і правнуків...

Парова машина залізничого поїзду повагом і помалу віхала на великий міст над Бугом, немов відчуваючи його велике значіння для найбільш пригнобленого з усіх гноблених народів Європи. Дивне почування опанувало мене, коли віз, в котрім я сидів, переїхав Буг і я опинив ся за Бугом — таке дивне, що мені аж ніяково признати ся. Такого почування не мав я ще ніколи й ніде, навіть у найстарших київських і володимирських церквах не мав... І як незвичайне було те почування, так незвичайно проявило ся в душі: наперед запанувала в думках якась спокійна тишина, дуже глибока й дуже ясна, що через те видавала ся дуже довгою, безмежною. А потому проявила ся у мене півсвідомість, але сильна потреба виразити яким способом пошану — сій граничній землі українського народу. Величезним трудом і жертвам, вложеним у неї й оборону її. Тіням наших предків, що тут бороли ся, працювали й гинули. Великим провідникам українського народу, що розуміли вагу сеї землі для його життя і розвитку, віддиху й існування.

Чи я знаю? — А потому думки заметушили ся, як ключі журавлів, тронуті сильним вихром. Вони шукали чогось, — шукали виразу для мого почування і шукали, чи хтось десь колись не переживав чогось подібного. І знайшли — думку-почування польського поета, поета народу, що з нами так страшно завзято борюся за сей кусень граничної землі, думку-почування, вилите в словах:

„Zzuj obuwie — Praga“...*

Я подивився перед себе: на лівім, західнім березі Буга стояла між деревами снігом присипана церковця. І знову викликала вона у мене дивне вражіння: вражіння кріпости-твердині. Бачив я вже „дійсні“ кріпости — старі й модерні, великі й малі. Але ніколи не мав, бачучи їх, такого безпосереднього й сильного вражіння, такої міцної свідомости, що дивлюся на кріпость, як мав тепер, коли дивився на ту скромну, сільську церковцю між деревами на лівім березі Буга.

Може теперішнє молоде покоління вимине помилку, якої не виминув я, виступаючи в дуже молодім віці на публичну арену роботи, а не виминув тому, бо йшов за більшими ніж я: маю на думці недоціненне ваги релігійної справи в національній боротьбі, недоціненне таке разяче, що моє покоління не зайняло навіть ясною й уgruntованою становища в тій важній-преважній справі. Тепер для нього запізньо на язасовування собі самому тої справи. Бо кожда помилка має свою залізну послідовність і свою ковану дорогу, з котрої завернути можуть тільки або дуже великі або дуже нікчемні люде, — обидві ті групи, розуміють ся, з ріжних причин...

Зайнятий важкістю тих думок, не бачив я вже дальшої околиці до Холму, хоч дивився на неї. Памятаю тільки, що поїзд переїздив попри стації з старинним звуком імен: Дорогужськ і Серебрище, чи і які інші були ще, не памятаю. Я став здатний до зверхньої обсервації, щойно побачивши холмський залізничий дворець з німецьким написом „Hauptbahnhof“ (головний залізничий дворець) — темно-червоний, як скипіла кров.

Ми вийшли з поїзду. Перед стацією старої столиці України не було ніодного фякра. Стояло тільки троє саней з військовими фірманамі. Один з них сам запропонував нам свої санки й ми всіли. Санки рушили. Довга, проста й рівна вулиця простягла ся перед нами. Доми при ній звичайні, невеличкі. Очі мимохіть бігли кругом краєвиду, шукаючи літописного сугорба, котрий так сподобав ся нашому королеви. І ліворуч оподалік побачили той сугорб, чи радше церкву, що стоїть на ній, дзвіницю і далі ще якусь копулу, що зараз манять очі до себе. Але ненадто сильно, противно — якоеь легко, слабо, матово. По літописних споминах і оповіданнях наочних свідків сподівався я побачити щось дивне, щось велике й величаве, а не побачивши того, розчарувався. Але як лагідно манила королівська гора мої очі, так лагідно переходило й розчарування ізза неї: легким, повільним спадом в діл.

Та недовго воно тривало. І знов так само легко почало підносити ся в душі заінтересованне нею, що помалу переходило в приемне здивування: за яких 10 хвилин, як їхав я санками, все не відриваючи очей від улюбленої гори короля Данила, ті три копули на ній уложили ся так величаво, що викликували вражіння цілих груп копул, артистично упорядкованих. Виглядало, немовби королівська гора своєю лагідністю породила на очах більше копул і заблестіла золотом їх хрестів та зеленою склепінь. Пізнійше, як у книгарні оглянув я картини з видами Холму, не міг надивувати ся, як можна так вибирати місця до знимання тих видів: ніодин з тих видів, які я бачив на картинах і в книжках, не був знятий навіть у близькості того місця, відки одиноко можна зняти чудову королівську гору так, щоб викликувала вражіння. Що правда, то на викликання

гарного вражіння треба-б зняти цілу серію видів і розмістити їх в якомсь порядку.

Ми віхали в само місто й теперішнє життя відвернуло мою увагу від давнини: вулицями Холму йшов довгий ланцюг — по двох жовнірів в австрійських мундурах, якому не було видно ні початку ні кінця. Кождий ніс на плечі молодого дубчака довготи яких 3 метрів і в кулак завгрубшки. Ті жовніри були зовсім молоденькі й — говорили по українськи.

— „То наш полк!“ крикнув я майже голосно — напів до себе, напів до них.

Які часи, які часи! Що український полк викликає вражіння в столиці українського короля, котрий відси сягав своїми військами по Відень і Київ, по Познань і Галац, по Жмудь і дунайську дельту, котрий уділяв помочі останній бабенберзькій княжні і угорським королям і польським князям!

Я мимохіть глянув на дубчаки, котрі несли молоді жовніри українського народу в австрійських мундурах, і на королівську гору. Вона закрила ся за домами й кам'яницями міста — гарна гора українського короля Данила, Романового сина, „князя доброго, хороброго и мудрого, по Соломонів второго, иже созда города многи“...

І великий біль шарпнув душею, як ланцюг, що вів ся в тіло невольника. Такий біль, що болить тупо, але глибоко й відбиваєть ся на мозку й нервах людини, на її думках і почуваннях, на її енергії й охоті до життя, на її ході й ношенню голови та погляді очей. Скільки з тих молоденьких жовнірів, що говорять мовою могутнього короля Данила, знають, що вони в столиці України?

Вулицею, на котру ми скрутили, надплила маса німецького війська почвірними рядами, в нових мундурах і добрій обуві, з великими, новими крісами. Наші санки заточили ся на його ряди, з котрих почули ся голосні окрики протесту — певними голосами, сильним акцентом! Чи так відважив ся-б запротестувати полк українського народу, — не кажу вже, на чужій землі, але тут, у давнім центрі свої сили та слави?... Біль тупо щемів у душі, як кінець плачу сплаканої дитини. І задубінне обхопило мене.

В сїнях будинку, де є етапна команда, зустрів ся я з молоденьким Українцем, підхорунжим австрійської армії, тов. Л., котрого знав я ще перед війною. Він пізнав мене перший. — „Що тут інтересне? питаю його.

„Тут і там можна почути українську мову від місцевого населення. За два дні відходжу в поле“.

Ми отримали картку на комнату в готелі „Zur Stadt Wien“ і адресу о. В. Олексина, українського полевого курата, приділеного до походових формацій. Готель, до котрого ми заїхали, був знищений, а комната, яку ми дістали, правда, простора й ясна та з гарним видом на поля і ліси, але така студена; що, здавало ся, останній раз топили в ній що найменше перед приходом Хмельницького до здобутого ним Холму.

Я пішов шукати помешкання о. Олексина. Дорогою розглядав ся по місті. Воно робить вражіння старого города й пригадує Краків, особливо в бічних уличках і там, де до церков входить ся майже відразу з улиці (як напр. до церкви св. Духа).

Скоро трапив я на Садову вулицю, що робить вражіння якоеь напів улиці, напів пільної дороги, та знайшов дім ч. 24. Перед ним старша, симпатична жінка, українського типу, зміщанська одіта, тріпає цивільну мужеську одіж. Питаю її по українськи, чи тут мешкає такий і такий військовий священник. Відповідає питанням — дуже привітним способом, але по польськи: „Czy uniacki ksiądz?“

— „Так, уніяцький“, кажу.

„W sąsiednim domu“.

Показуєть ся, що при сій улиці є два доми під тим самим числом і що вони неозначені буквами А) і Б). Іду до сусіднього дому. Перед ним поразьть ся молода, гарна й симпатична панночка, чисто українського типу. Питаю її по

* Прага — передмістя Варшави, де московські війська счинили свого часу немилосердну різню польських повстанців і народу.

українськи про те саме. Відповідає по польськи й показує комнату.

О. Олексина не застав я вдома, його ордонане заявив, що о. курат поїхав на село. Я лишив свою адресу й записку, що хотів би бачити ся з ним, та й пішов на обід. Ресторани в Холмі порядні й добре забезпечені усяким харчом і напитками. І розмірно недорого в них*. Опісля зложив я ще візиту двом Українцям аудиторам і вернув до готелю, де все ще було нестерпно зимно. Великі сніжні поля, котрі видко було крізь вікна комнати, віяли студію. Висока кафлева піч з білих, порцелянових плит іритувала мене до краю, як іригує все, що не сповняє свого завдання. Я почав розбивати ся за дровами. В готелі їх не було й треба було післати жовнірів аж до етапної команди по дрова. По якій годині принесли дров і вугля.

Я пішов за справами.

Вже сумерк мав западати, як я вернув до готелю. Піч тимчасом трохи огріла ся, а що дров було досить, я все докладав і докладав. Сніг тихо й легко падав на королівську столицю України й засипав старі вулиці та церкви, улюблену гору великого Романового сина й далекі поля, на які він з свого терему так любив дивити ся.

Вечір запав, а світла в готелі не було. При світлі огнища, що світило крізь відчинені дверці, читав я повість американського письменника Джека Лондона в російським перекладі п. з. „Б'ялий кльк“, повість, від якої тяжко відірвати ся. Я дуже поручаю нашій молодіжи сього автора, що належить до найдосвідніших і найінтересніших між усіма, яких мені доводило ся стрічати. Він напр. так оригінально описує лісну глушу на півночі: „Та околиця сама по собі була така пустинна, така мертва, без усяких познач життя, така тиха й холодна, що її характер годі було назвати навіть печальним. В ній було щось подібне до сміху, але до сміху, страшнішого ніж усяка печаль, до сміху такого сумно-болючого, як умішка сфінкса, й холодного, як лід, в котрім чути було щось страшне. То була велика з нічим незрівняна мудрість вічності, що смієть ся над суетою життя і над усіма його змаганнями“...

Мені здавало ся, що на горі Романового сина щось так холодно й жорстоко смієть ся з тих усіх феллягів (егіпетських селян), що не знають, що з ними було, е і буде.

Я не мав навіть надії подивити ся зблизька на шпиль гори нашого короля Данила, бо один з українських аудиторів поінформував мене, що там стоїть німецька команда й трудно дістати ся там. Я довго ще читав при червонім світлі огнища повість Лондона, поки не скінчив її, й утомлений заснув. Пізно увечері був ще у мене ордонане о. Олексина з карткою, де о. курата можна застати нині, а де завтра.

А в ночі снили ся мені гурми вовків, що поза Дніпром тихими, пушистими ногами ходять по замерзлій землі українського народу й роздирають його добичу дітей його та й зїдають їх яко м'ясо. „Закон життя“ снів ся мені, неумолений для тих, що не вмюють не бути слабими... Він говорив тихо снігом, що іскрив ся на горі могутнього монарха України, на котру я навіть надії не мав дістати ся на хвилию — яко турист, подорожній.

А.

Політичний огляд.

З тяжким трудом удало ся австрійському президентови міністрів д-рови Зайдлерови зібрати більшість для бюджету й парламент ухвалив чотиримісячну бюджетову провізорію. За бюджетом голосували всі німецькі послы з виймою соціалдемократів, Польське Коло, Румуни, буковинські Українці (група п. Васильєва) та кількох т. зв. диких; проти бюджету: німецькі соціалдемократи, Чехи, полудневі Славяне й кількох німецьких

радикалів; українські послы з Галичини, згуртовані в т. зв. „Українській Парляментарній Репрезентації“, здержали ся від голосування і тим допомогли, що бюджетову провізорію прийнято.

Звісно, що Українська Парляментарна Репрезентація заповідала устами своїх бесідників пп. д-ра Окуневського й о. Онишкевича, що голосуватиме проти бюджету, — а стало ся инакше! Чому? Причина лежить в способі правління в Австрії! Чи не чули ми далекоїдучих і гримкіх запевнень з боку австрійського правительства, що внутрішня політика Австрії піде на нові шляхи, що Австрія відродить ся, перебудуєть ся, стане новітньою, демократичною державою свободних рівноправних народів?! Були такі приречення і то дуже урочисті. В тронівій промові цісаря, в промовах президентів міністрів Кляма Мартініца й Зайдлера і т. ин. Але що з того вийшло? Досі нічого! Міністерство Зайдлера подало ся на старі протоптані стежки, якими ходили австрійські міністерства ще довго перед війною. Замість заповіджених реформ, перебудови, демократизування маємо те саме, що мали перед війною: дрібничкові торги, уступки, концесії за ціну голосування за пропозиціями правительства.

В парламентах світа буває двояко. Де в парламентарне правління, там рішають вибори. Вийде з виборів напр. поступова більшість, то й міністерство складаєть ся з поступовців і переводить свою поступову програму, твердо опираючи ся на поступовій більшості. Де нема парламентарного правління, там міністерство іменує корона по своїй думці, а міністерство добирає собі більшість серед парламентарних партій і веде свою політику. Очевидно зібрана ним більшість голосуватиме за всіма правительственними пропозиціями. Один і другий спосіб надає політиці якийсь постійний напрям, якусь лінію, суцільну програму. В першій випадку джерелом тої програми є сам народ через обяву своєї волі на виборах, в другій випадку корона через покликання сякого або такого міністерства. Але в обох випадках є якась політична воля, є програма в політиці.

Нічого подібного нема в Австрії вже від ряду літ. Від ряду літ австрійські міністерства не мають властиво ніякої політичної програми, ніякої дальшої ціли; одинока їх ціль — се полагодити т. зв. „державні необхідности“, себто бюджет, контингент рекрута, угоду з Угорщиною і на тім... кінець! Але й до сих ухвал треба більшости! Австрійське правительство не має програми, до чого отже має зєднувати більшість, докруги чого мають ґрупувати ся партії? Вислід такий, що партії не ґрунують ся, але кожда ходить собі своїми стежками, постійної більшости нема й правительсто висить у повітрі.

Щож тут робити, як на чергу прийде якась „державна необхідність“? Отже тоді правительство шукає більшости, тільки не для програми, бо її нема, а за ціну уступок, концесій. Починаєть ся торг! Міністерство звертаєть ся до партії й питає: „що дати вам за се, щоб ви голосували напр. за бюджетом?“ Партія тільки на се ждала! Зараз витягає з кишені цілий спис своїх домагань. Президент міністрів читає спис і крутить носом: „То за багато! Мене самого більше коштує! Спустіть трохи. Дам вам лише стільки й стільки“. Представники партії удають обиджених, хочуть відступити від торгу. Міністер м'якне: „Але-ж, панове, почекайте, не так гарячо! Хто дає половину,— той купець. Я трохи підступлю, ви спустіть. Зрештою надумайте ся, порадьте ся вдома, а я ще питаю, що скажуть інші, ваші сусіди. До завтра маємо час. Ну, до побачення завтра! Але не дорожїть ся. Вігме, стільки не варто! Я солідний купець, даю добру ціну“. І так іде торг між правительством і партіями, як на торговиці між гандлярами, — щоб нікого не обидити, — скажем: кінцями чистої арабської крові!

Чим же гандлюють? Всім! Політичні права, культурні здобутки, економічні концесії і т. ин. аж в низ до урядничих посад, підвишки субвенцій, а навіть ордерів! В дорозі таких торгів „Польське Коло“ осягнуло за час існування парламенту те, що Поляки запанували політично над цілою Галичиною, дістали університети, академії, школи, концесії на всякого роду банки, каси, ощадности і т. ин., обсадили своїми людьми

* Обід з 3 страв (в тім м'ясо) 4 К. 50 сот. + 30 сот. шклянка чаю. — В ресторані були варшавські дневники („Przegląd Poglany“ і ин.) з попереднього дня. Прислуга говорить по польськи.

всі уряди від доду аж до найвищих шаблів, беруть з державної каси мільйони підмоги на всякі культурні або господарські цілі і т. ин.

Досі українські послы не мали вступу на сю торговлицю, аж теперішній президент міністрів др. Зайдлер покликав і нашу парламентарну репрезентацію. І вона дала ся заманити. Президент міністрів поторгував ся і, як сніг тає на сонці, так стаєла опозиційність нашої парламентарної репрезентації в надії, що проміння ласки ц. к. правительства огріють і нашу запустілу ниву. Що дістали наші послы за се, що пустили бюджетову провізію? Що виторгували? — питає в один голос наша зацікавлена зворотом української політики суспільність. А парламентарна репрезентація мовчить, щоб, мовляв, „не зрадити тайни нашим противникам, бо перешкодить, ударем-пять сторгований вже інтерес“. Сміх та й годі! Чи дійсно можна вірити, що др. Зайдлер обіцяв Українцям щось таке, на що Поляки не згодять ся? Як дати сьому віру, треба згори сказати, що з того не вийде ніщо! Проти волі Поляків ніяке міністерство не в силі дати що небудь важне Українцям. Як потайки обіцяє і впевнює, що зробить се „проти Поляків“ і просить „задержати в тайні“, щоб Поляки не дізнали ся і не перешкодили,—то се найкращий знак, що обдурює! Так робив гр. Штірк і ми переконали ся аж надто болюче, що варті такі таємні обіцянки! Знаємо, що в міністерстві Зайдлера сидить двох Поляків на міністерських стільцях. Чи можна припускати, що міністерство Зайдлера зробить щось без відома тих двох польських міністрів? Тільки два випадки можна подумати: або др. Зайдлер таїть і обдурює своїх міністрів Поляків або сі обидва міністри таять і обдурюють „Польське Коло“. Одно й друге — байка для дітей! Дивно, що у нас послужовують ся ще такими аргументами, які ні крихітки не видержують зрілої критики!

Отже що виторгували? Знаємо, що такі „щось“ їм обіцяно, але сього „чогось“ тут вичисляти не будемо, не будемо також оцінювати, чи се мало, чи досить, і то з двох причин. Поперше подати до відома те „щось“ повинна Українська Парламентарна Репрезентація сама й офіційально, подруге нам цілком не про се ходять, але про принципиальний бік справи.

З сеї принципиальної точки погляду мусимо цілком відменно оцінити того роду політику. Політика потайних торгів се не політика демократії! Демократія знає тільки одну політичну дорогу—явної програми, зложеної з домагань широких мас. Отже, як що те „щось“, що міністерство д-ра Зайдлера обіцяло У. П. Репрезентації, є справді потребою і домаганням широких мас українського народу, то як можна допустити, щоб такий собі міністер міг сказати послам, вибраним тими масами: як пустите бюджет, то дістанете, як ні, то дуля на вербі!! Се очевидний скандал! Се удар в лице кождому, що уважає себе демократом!

Не порівнюймо себе з „Польським Колом“, бо заходить величезна й принципиальна різниця! Головні уступки для „Коло“—то уступки на наш кошт. Се не народ виборює собі свої слухні права, а верховоди виторговують привилеї на кошт мас иншого народу. Та чи найсвятійші права нашого народу можуть бути предметом таких самих торгів?! Отже Українська Парламентарна Репрезентація сповнила політичний гріх, гріх проти демократії, гріх проти найосновніших прав народу — не тим, що за обіцянки пустила бюджет, і не тим, що обіцянки замаловартні або що їх реалізація непевна, але тим, що вдала ся в торг про справи, якими торгувати не вільно!

Тут річ нетільки в тім, що таким способом обезсвечуєть ся святість демократичних принципів, але ще й в тім, що підкопуєть ся свою позицію. Бо, як я позволю з цілости демократичної програми вирвати кілька точок і за обіцянку, що домагання згід сих точок будуть сповнені, зміняю своє становище, то сим даю доказ, що цілої своєї програми не беру поважно. Се перший крок на похилу площу, а по похилій площі покотити ся вниз!.. Отсе оцінка останнього вчинку Української Парламентарної Репрезентації—з демократичного становища*.

На світову політичну арену виступив новий могутній чинник, що в силі дуже важко заважити на вазі дотеперішніх політичних сил. Се офензива осередніх держав проти Італії. Вже від кількох місяців була загально відома тайна, що осередні держави приготовляють велику офензиву на італійським фронті. Перед шістьма днями, себто 24 жовтня, офензива розпочала ся таким сильним непереможним ударом в італійську бойову лівню, що вона передомила ся. Пролім наступив на простороні яких 40 км. між містами Фліч і Тольмайн і був такий сильний, що протягом чотирьох днів заколихав ся величезний шмат італійського фронту, від гірського провалу Плеккин починаючи, аж до берегів моря коло Монфальконе. Напір військ осередніх держав на сій простороні був такий сильний, що Італійці нетільки мусіли віддати свої становища, але втратили 100.000 полонених і 900 гармат! Сі величезні втрати доказують, що удар дуже сильний, але й опір Італійців дуже завзятий, бо втрати тому такі великі, що Італійці боронять кождого клаптика землі. Не вважаючи на се, армії осередніх держав ідуть скоро вперед. За чотири дні відобрали цілу ту область, яку Італійці здобули на Австрії протягом трьох літ в одинадцятьох дуже кривавих і завзятих офензивах. Що більше, осередні держави вдерли ся вже на італійську землю й опанували місто Цівідале, столицю провінції, осередок залізничних ліній.

Які політичні наслідки може мати ся офензива? Дві річі можливі. Під грозою, що неприятель вдираєть ся в середину Італії,—може прийти до зєдинення всіх сил в обороні рідної землі. Военна партія може взяти верх і війна може продовжити ся. Але невиключене, що під вражінням страшних ударів, неудач і знищення вибухне гнів народу проти тих, що без потреби вмотали Італію в страшну війну. Се може прискорити кінець світової війни. Пророкувати годі. Для вияснення треба згадати, що в Італії вже від кількох місяців повторюють ся цілком поважні заворушення противоєнної закраски. Такі заворушення були в Медіолянї, Турині, Фльоренції і в цілій низці полуднево-італійських міст. До здавлення треба було ужити війська, а що італійські війська відмовили ся стріляти на голодних демонстрантів, ужито до сього англійських військ. Теперішня офензива може долати оливи до сього наразі ще слабого огню, але може й відвернути увагу мас в сторону небезпеки від воєнного противника. Непевне й тривожне положення Італії загострює ще в додатку міністеріальна криза, бо міністерство подало ся у відставку, а новий кабінет ще незложений.

В петроградській Раді робітничих і салдатських депутатів узjali верх большевики й головою Ради вибрано Троцького. Рада розпочала тепер енергічну агітацію за негайними мировими переговорами й оголосила ось яку програму мирових умов:

1. Опороженне Росії німецькими військами, автономія для Польщі, Литви й лотиських провінцій.
2. Автономія для турецької Вірменії.
3. Розв'язка ельзасько-льотаринзької справи плебісцитом при запевненню свободи голосування.
4. Відбудова Бельгії і відшкодування за її втрати з міжнароднього фонду.
5. Самостійність Сербії й Черногори з відшкодуваннями, які мають бути виплачені з міжнароднього фонду. Сербія одержить доступ до Адрійського моря, Боснія і Герцоговина стане автономною.
6. Спірні області на Балкані одержать поки-що автономію до часу переведення плебісциту.
7. Румунія буде відбудована в тих самих границях і зложить обіцянку, що дасть автономію Добруджі та що по думці 3 артикулу берлінського договору заведе рівноправність Жидів.
8. Автономія італійських провінцій Австрії до часу переведення плебісциту.
9. Віддача кольоній Німеччині.
10. Самостійність Греції.
11. Знектралізування всіх морських проливів, які ведуть до замкненого моря, та каналів Суєз і Панама, свобода мореплавби та скасування права займати й торпедувати торговельні кораблі.
12. Всі воюючі держави зрікають ся домагання контрибуцій і відшкодувань під якого небудь формою. Всі контрибуції, наложені під час війни, мають бути повернені.
13. Кожда держава незалежна у своїй торговельній політиці, але всі держави обо-

* Ся оцінка занадто простолінійна й завчасна, бо невідомий хід переговорів і пороблені Українцям „концесії“. Р е д.

визують ся зректи ся торговельної блокади й не заключувати окремих митових договорів. 14. Мирові умови мають уложити на мировім конгресі відпоручники, яких мають вибрати національні представництва. Ті умови мають потвердити парламенти. Дипломати обовязують ся не заключувати таємних договорів, котрі яко суперечні міжнародньому праву неважні. 15. Постепенне роззброюванне на суші й на морі з заведенням опісля системи мідіції.

Також голяндсько-скандинавський соціалістичний комітет, що скликав був мирову соціалістичну конференцію до Стокгольму, оголосив свою програму мирових умов. Конференція не відбула ся, бо не явили ся ані англійські, ані французькі, ані італійські соціалісти. Комітет відбув наради тільки з російськими соціалістами та соціалістами осереднодержавного союзу. На основі тих нарад і постановища соціалістів держав порозуміння, відомого тільки посередно з донесень газет, комітет виробив ось яку програму:

Загальні пропозиції. Не буде анексії: себто всі держави уступають з зайнятих областей в Європі і в колоніях і повернуть їх державі, яка мала їх перед війною. Не буде контрибуцій. Відбудова знищених областей при помочи міжнароднього фонду, коли воно буде необхідне в інтересі тяжко навіщених держав. Розвязка справи національностей в дусі свободи й міжнароднього управильнення національної самоуправи. Держави, які складають ся з різних народів, будуть перетворені в федеративні держави. Области, заселені головню одним народом, становитимуть автономічні округи під політичним оглядом супроти федеративної держави, а їх національні меншости будуть мати культуру свободу. Загальна амнестія для всіх політичних злочинів і проступків, які зостають у звязку з воєнними подіями.

Подрібні умови. Певна політична й господарська відбудова Бельгії, культурна самоуправа Фляндрії й Вальонії, віддача всіх контрибуцій і ревізицій, довершених проти міжнароднього права, оціненне відшкодування, яке має заплатити Німеччина й управильненне якого признало в принципі німецьке правительство в заяві з 4 серпня 1914 р. Розвязка ельзасько-дотаринзкого питання дорогою плебісциту. Приверненне незалежної Чорногори, злученої з Сербією, відбудованою міжнароднім миром. Сербія, Болгарія і Греція одержать вільний доступ до солунської округи й пристани. Болгарія одержить східну Македонію по Вардар. Утворенне свободної Польщі з запорукою її господарського розвитку й самоуправою жидівської меншости, яка має бути заведена також в польських округах в Австрії й Німеччині. Обласна самоуправа народностей в Росії в рамках республіки, яка творить федеративну державу з запорукою прав меншости. Незалежна Фінляндія, злучена з російською республікою. Розвязка чеської справи в дусі злуки Чехів у федеративну державу з Австро-Угорщиною, в якій південно-славянські народи одержать повну свободу під господарським оглядом і будуть злучені в одну адміністративну область. Італійські області, яких не відступлено Італії, мають одержати культурну автономію. Політична незалежність і господарська рівноправність колоній в рямах Великої Британії. Незалежність і територіяльна відбудова турецької Вірменії.

Щоб надати мирови характер тривкості, сторони, які заключать мир, заявлять готовість заложити союз народів на основі обовязкового роземного суду, загального роззброєння, усунення всякої господарської війни й розведення парламентарної контролі над заграничною політикою.

Комітет просить свої партії їх умотивованої опінії до 1 грудня с. р. По соціалістах Німеччини й Австро-Угорщини комітет сподіваєть ся, що вони спонукать свої правительства заявити ся за парламентарно-демократичним правлінням з означенням воєнних цілей. По соціалістах усіх країв сподіваєть ся боротьби з анексіонізмом і імперіялізмом.

В. Темницький.

Північно-західна Україна.

(Кінець)*.

Торговля.

		В. Холмщина.							
Повіти		I	II	III	IV	V	VI	VII	Разом
Білоградський									
число підпр.		47	3	32	41	41	142	353	
річ. обор. т. р.		209	183	234	106	169	212	317	1430
відсот. обор.		14·6%	12 8%	16·4%	7·4%	11·8%	14·8%	29·2%	
Більський									
число підпр.		16	26	6	13	44	49	266	420
річ. обор. т. р.		31	56	109	42	91	247	378	954
відсот. обор.		3·2%	5·9%	11·4%	4·4%	9·6%	25·9%	39·6%	
Володавський									
число підпр.		30	23	7	13	35	49	342	499
річ. обор. т. р.		49	38	392	120	116	330	462	1507
відсот. обор.		3·3%	2·5%	26·0%	7·9%	7·7%	21·9%	30·7%	
Грубешівський									
число підпр.		77	25	8	24	109	44	250	537
річ. обор. т. р.		181	82	64	159	465	306	504	1761
відсот. обор.		10·3%	4·7%	3·6%	9·0%	26·4%	17·4%	28·6%	
Замостський									
число підпр.		87	27	8	32	89	70	265	578
річ. обор. т. р.		796	163	46	320	495	399	721	2940
відсот. обор.		27·0%	5·5%	1·9%	10·8%	16·8%	13·5%	24·5%	
Константинівський									
число підпр.		11	13	2	6	26	33	169	260
річ. обор. т. р.		23	24	13	15	45	167	237	524
відсот. обор.		4·5%	4·6%	2·5%	2·8%	8·5%	31·9%	45·2%	
Томашівський									
число підпр.		39	21	3	19	95	35	166	378
річ. обор. т. р.		198	354	23	57	301	281	337	1551
відсот. обор.		12·8%	22·8%	1·5%	3·7%	19·4%	18·1%	21·7%	
Холмський									
число підпр.		29	30	12	32	82	75	410	670
річ. обор. т. р.		134	318	59	306	431	619	825	2692
відсот. обор.		4·9%	11·8%	2·2%	11·4%	16·0%	23·0%	30·7%	

Разом									
число підпр.		336	212	49	171	521	396	2010	3695
річ. обор. т. р.		1621	1218	940	1125	2113	2561	3781	13359
відсот. обор.		12·2%	9·1%	7·0%	8·4%	15·8%	19·2%	28·3%	

Перше, що при перегляді торговельного білансу Холмщини кидаєть ся в очі, се незвичайно низька цифра загального річного обороту. Вона мало-що більша ніж оборот самої тільки Берестейщини. Ріжниця виступить ще ясніше, коли скажемо, що в Берестейщині на одного чоловіка приходить 52 р. річного торговельного обороту, в Холмщині тільки 15, значить, менше ніж третина. Недуже корисно про місцеві відносини свідчить також те, що зараз після дрібної торгівлі кольтоніальними й мішаними товарами найвищий відсоток обороту дає торгівля напитками, головню горівкою. Як і треба було сподівати ся, в області, де перерібка хліборобських харчових продуктів становить 79·4% цілої промислової продукції, торгівля збіжем, мукою і пашею дає в Холмщині далеко більший відсоток загального обороту ніж на Підляшшу й Полісся; все-ж-таки подані статистикою дані видають ся нам подекуди таки рішуче за низькими, так напр. в урожайнім грубешівським або й холмським повіті. Головним ринком збуту хліборобських і лісових продуктів Холмщини є Варшава, куди їх сплавають по Бузі й Вепрі. Внутрішня торгівля, як зрештою в інших областях північно-західної України, має характер дрібний, ярмарковий. Головними її осередками є Холм, Замостє і Грубешів.

Г. Волинь.

Повіти		I	II	III	IV	V	VI	VII	Разом
Володимирський									
число підпр.		46	37	15	26	72	126	300	622
річ. обор. т. р.		162	88	65	72	241	954	659	2241
відсот. обор.		7·2	3·9	2·9	3·2	10·8	42·6	29·4	

* Пор. чч. 142, 143, 145, 148, 149, 161, 165 і 174.

Дубенський								
число підпр.	39	30	10	28	105	122	199	533
річ. обор. т. р.	362	184	52	189	538	897	942	3164
%	-11.2	-5.9	-1.7	+6.0	17.0	-28.4	29.8	
Ковельський								
число підпр.	34	52	5	27	72	98	269	557
річ. обор. т. р.	102	173	16	146	437	683	811	2368
%	+4.3	7.3	-0.6	-6.2	-18.5	28.8	-34.3	
Кременецький								
число підпр.	87	51	20	43	112	112	351	776
річ. обор. т. р.	511	266	133	359	541	913	1227	3950
%	13.0	-6.7	-3.3	+9.1	13.8	23.1	31.0	
Луцький								
число підпр.	120	62	22	59	154	135	526	1078
річ. обор. т. р.	528	182	95	274	590	955	1243	3867
%	+13.7	4.7	-2.4	+7.1	-15.2	+24.7	-32.2	
Острозький								
число підпр.	19	23	2	26	84	104	237	495
річ. обор. т. р.	79	118	6	132	421	739	1091	2586
%	+3.1	+4.6	0.2	5.1	+16.3	-28.5	-42.2	
Ровенський								
число підпр.	245	147	34	90	260	191	562	1529
річ. обор. т. р.	1091	600	385	579	1916	1257	1971	7799
%	+14.0	+7.7	-5.0	7.3	-24.6	16.1	+25.3	
Разом								
число підпр.	590	402	108	299	859	888	2444	5590
річ. обор. т. р.	2835	1611	752	1751	4684	6398	7944	25975
%	-10.9	6.2	-2.9	-6.8	-18.0	-24.6	+30.6	

Пересіч річного торговельного обороту на кожду душу населення мало що вищий ніж на Холмщині. І тут також, як на Холмщині, друге місце по дрібній торговлі, мішаній і кольоніальній, займає торговля напитками, притім дає ще вищий відсоток, бо цілу четвертину загального обороту; місяцями, як от у володимирським пов., доходить до просто лячної висоти 42.6%, з чого 85% припадає на самі т. зв. „винныя лавки“, себто державну продажу горівки. Вищий ніж деінде (з виїмкою Пинцини) оборот V групи, з чого коло $\frac{3}{4}$ припадає на чисту мануфактуру, останок на торговлю Галантерією, готовою одією, обувю і инш. Особливо високий відсоток обороту в тій групі виказує ровенський повіт (24.6%), бо Рівне є розсильною точкою торговлі для цілої західної Волині. Відсоток торговлі збіжем і мукою (I група) рішуче за низкий для такої рільничої області, як Волинь; се й зрозуміле, бо скупка збіжа найбільше зі всіх родів торговлі усуваєть ся від контролю державних урядів. Як деяку спеціальність згадуємо торговлю хмелем в дубенським повіті (62 тис. р.). З обороту II-ої групи найбільше припадає на торговлю шкірами (коло третини), вовною, рибою, худобою, мясом, яйцями й медом та воском. В IV групі головні позиції обороту дає торговля залізними товарами й рільничим знаряддем (більше ніж 1 мільон. руб. обороту), нафтою і посудом. В обміні товарами головна частина Волині стоїть під впливом торговельного району Польщі. Туди відправляють ся продукти рільництва й лісові, здебільша будівельний матеріял, по водній системі Висли й залізницями, відси привозять вироби фабричного промислу. Тільки кременецька область утримує живіший обмін з Австрією через Радивилів, стягаючи до себе рільничі продукти з північного Поділя і дерево з Поліся та перебираючи знову привожені з Австрії фабричні вироби. Ровенський, кременецький і острозький ринки заспокоюють часть своїх потреб з Києва й Одеси. Ролю торговельного осередка для історичної Волині грає, як вже згадано, Рівне. Положене при вузлі залізничних доріг, стягає зі сусідніх областей Поліся та південно-західної рільничої полоси різні сирі продукти та відправляє їх в області Польщі та на заграничні ринки поза австрійсько-російську границу. Транспорти лісових матеріялів ідуть по Случі й Горині, з чого часть переходить через Огінський канал до Мемеля, часть через Дніпряньсько-Бузький до Гданська. Головну позицію у вивозі кормових товарів становлять цукор (122.000 метр. сотн.) і збіже (66.000 метр. сотн.), що ідуть у західні області та в Петроград. Фабричні вироби побірає Рівне нетільки з Польщі, але й з бахмутської округи. В Рівнім забезпечують ся потрібним товаром майже всі дрібні ринки західної Волині.

Загальний образ торговельного руху північно-західної України дасть нам сумаричне зіставленне обговорених досі обласних даних.

Область	I	II	III	IV	V	VI	VII	Разом
Підляше								
число підпр.	179	125	63	168	417	321	1250	2523
обор.	1620	3571	947	1230	2574	2158	6208	18308
%	8.8	19.5	5.2	6.7	14.1	11.8	33.9	
Зах. Полісе								
число підпр.	24	21	18	30	80	130	378	681
обор.	201	131	548	236	993	955	1211	4275
%	4.7	3.1	12.9	5.5	23.2	22.3	28.3	
Холмщина								
число підпр.	336	212	49	171	521	396	2010	3695
обор.	1621	1218	940	1125	2113	2561	3781	13359
%	12.2	9.1	7.0	8.4	15.8	19.2	28.3	
Волинь								
число підпр.	590	402	108	299	859	888	2444	5590
обор.	2835	1611	752	1751	4684	6398	7944	25975
%	10.9	6.2	2.9	6.8	18.0	24.6	30.6	
Разом								
число підпр.	1129	760	238	668	1877	1735	6082	12489
обор.	6277	6531	3187	4342	10364	12072	19144	61917
%	-10.1	-10.5	-5.1	7.0	16.7	+19.7	30.9	

Загальна сума річного або торговельного обороту показує, що торговельний рух в північно-західній Україні ще дуже слабкий. Він менший ніж оборот одного тільки Харкова (81049 т. р. річно). На душу населення приходить річного торговельного обороту ледви 17 руб., міжтим коли навіть найслабше торговельно розвита північна Росія має 21 руб. обороту на душу. Правда, що, як ми вже зазначили, офіційна статистика подає обороти в групі I і III надто неточно, а в кожному разі надто низько, але хочби ми їх і подвоїли, се небагато змінить загальний образ. В нашій області зовсім нема великих міст, більших осередків торговлі і промислу. Навіть адміністративні центри лежать всюди поза визначеними нами межами північно-західної України з одинокою виїмкою Холму, котрий щойно в 1912 р., два роки перед вибухом війни, став осідком губерніяльної управи. Міста, які тут знаходять ся, мають тільки більше або менше вузьке провінціальне значінне. Між ними на першій місці треба поставити Бересте, як з огляду на число населення (58.000 душ), так і з огляду на висоту річного торговельного обороту (коло 7 мільонів руб.). Яко вузол важних залізничних ліній, котрі тут сходять ся з Варшави, Городна, Минська, Пинська, Ковеля і Холму, має Бересте великі вигляди стати першорядним осередком руху й торговлі. Крім того має велике мілітарне значінне як одна з найсильніших твердинь. Друге місце займають Рівне й Пинськ. Рівне має 37.000 населення і виказує коло 5 мільонів рублів річного торговельного обороту. Воно є торговельним осередком для південної Волині та разом вузлом залізничних ліній зі Львова, Берестя, Вильні й Херсонщини; також має чимале мілітарне значінне яко твердиня. Пинськ (38.000 населення) є осередком Поліся, головним ринком торговлі деревом. Його річний торговельний оборот виносить понад 3 мільони рублів. Торговельне значінне Пинська опираєть ся на тім, що він лежить на вузлі важних водних доріг Огінським і Дніпряньсько-Бузьким каналом. Потім яко вузол залізничних шляхів визначаєть ся Ковель (28.000 населення) в останніх часах бистрим розвитком і завдяки своему центральному положенню має добрі вигляди на ще більший розцвіт. Всі инші міста північно-західної України, як Холм, Замостє, Володимир, Дубно, Луцьк, Кременець і Острог, мають менш-більш по 20.000 населення і по 1—1½ мільона рублів річного торговельного обороту. Ліпше використання місцевих припасів та поліпшення перевозових засобів через проведення нових залізничних ліній та мурованих шляхів подаєть ім спромому до живішого розросту й розвитку.

Без порівняння більший засіб копальняних багатств і ліпше розвинена сіль залізничних доріг та мурованих шляхів уможливило східній Галичині живіший торговельний рух. В адміні-

стративній столиці краю, у Львові, має східно-галицька торгівля своє природне першорядне огнище, а крім того по інших більших містах провінціяльні осередки. Недостача даних про висоту оборотів не дає нам на жаль спромоги провести порівняння щодо інтенсивності внутрішньої торгівлі. У внутрішній торгівлі східна Галичина грає супроти західно-австрійських країв ту саму роль, що й північно-західна Україна супроти Польщі. Вона вивозить здебільша сирі продукти хліборобства й лісництва: збіжжя й муку, худобу, м'ясо, яйця, піре, шкіри, дерево, спирт, а також копальняні продукти: нафту й сіль. Фабричні виробы спроваджує з західних країв, судетських і Долішньої Австрії. Як на північно-західній Україні, так і у східній Галичині торгівля концентруєть ся майже виключно в жидівських руках. Одначе серед українського населення в східній Галичині слідно останніми часами змагання перебрати торгівлю у свої руки. Гарний розвиток торговельної спілки „Народня Торговля“, що крім централі у Львові має філії по всіх більших містах східної Галичини, „Сільського Господаря“, що намагаєть ся зорганізувати торгівлю хліборобськими продуктами та потребами, й щораз густійша сільських мужицьких спілкових крамниць велить надіяти ся гарного розвитку на будуче.

Висліди.

Область, котру ми тут розглянули, є від трьох літ тереном теперішньої світової війни, де бойова лінія пересуваєть ся то вперед, то взад. Ся область була вже почасті предметом відомого акту осередніх держав з 5-го падолиста 1916 р. й буде безперечно також предметом торгів на мировім конгресі. Се відчувають дуже добре наші сусіди Поляки й засипують книжний ринок ріжними агітаційними брошурами, „науковими студіями“, картами, атласами тощо, з метою—вмовити в легковірних і безкритичних читачів, що з тих земель одні (як Холмщина й Підляше) споконвіку польські, інші (як східна Галичина) напів польські, ще інші (Полісе, Волинь) ґравітують до Польщі, знов інші лежать в сфері інтересів Польщі і т. ин. Супроти тої прояви безприкладного імперіялізму з боку ще незовсім відбудованої польської держави й супроти карколомних прийомів блахманення читаючої публіки ми уважали своїм обовязком подати жмут річевих фактичних даних, які без помочи бенгальського вогню ярко вияснюють справу. Висліди, які на основі наведених дат і фактів самі насувають ся, збираємо коротко в ось які точки.

1. Північно-західна Україна, що складаєть ся з чотирьох географічних областей: Розточа, Волині, Підляша й Полісея, творить географічну групу, найближше споріднену зі східною Галичиною і звязану з нею у географічну одиницю вищого роду. Ся одиниця знову становить частину української географічно-морфологічної провінції, яка різко відріжняєть ся від польської і інших східно-європейських.

2. Холмщина, Підляше, Полісе і Волинь стояли від найдавніших часів в тісній звязи перш усього зі східною Галичиною. Зразу, в X-ім та мабуть ще й в IX-ім в., а також за Ярополка Ізяславича в третій четвертині XI-ого в. східна Галичина була підвласна Волині-Холмщині; потім в XIII-ім і в першій половині XIV-го в. всі північно-західні українські землі разом зі східною Галичиною творять спільну галицько-волинську державу. Під церковно-адміністративним оглядом були ті землі, з виймоку Полісея об'єднані у володимирську єпископію. Національно й політично уважали ся всі ті землі частями Русі (України), осередком котрої був зразу Київ, потім Галич. Церковно-адміністративно входили у склад київської, потім галицької митрополії. Від Польщі відділювали їх цілий той час державні границі й різкий політичний та релігійний антагонізм.

3. Навіть по упадку політичної самостійності, під польсько-литовським пануванням, північно-західна Україна та східна Галичина зоставали у тісних зносинах між собою і з іншими українськими землями. Південна Холмщина й південно-західна Волинь творили разом з Галичиною адміністративну одиницю т. зв. Руське воеводство. Всі інші українські землі уважали ся частиною автономної, від Польщі незалежної литовської держа-

ви. Навіть після люблинської унії 1569 р. українські території творили окремі адміністративні одиниці. Особливо з притиском треба зазначити, що за панування Польщі східна Галичина ніколи не була адміністративно злучена зі західною, котра все творила окрему провінцію, т. зв. Малопольшу, й ділила ся на два воеводства, Краківське й Сяндомірське. Коли проте говорять ся, що австрійські коронні краї збудовані на основі спільности історичних традицій, то саме тисячлітні історичні традиції домагають ся відділення східної Галичини від західної в окремий коронний край.

4. Тісні культурні взаємини звязували Підляше, Холмщину, Полісе і Волинь зі східною Галичиною та з іншими українськими областями також і протягом цілої литовсько-польської доби. Вони проявили ся особливо у просвітній діяльності поодиноких українських вельмож і церковних брацтв, а спільними огнищами були зразу львівська Ставропігія, потім київська академія. Вязали їх між собою також спільна православна віра та однодушна боротьба з церковною унією, а також почутте спільної національности, ріжної від польської і московської.

5. Український нарід, котрий через некорисні політичні обставини, через національний і політичний гнет, зразу з боку польського, потім з боку російського правління на російській Україні, а через ворожу політику польських краєвих властей в Галичині зостав ся на полі шкільної освіти позаду, все визначав ся високою культурністю та живим змаганням до просвіти і проявляв се тим, що ще під польським пануванням в XVI і XVII в., а й тепер у XX-ім в. сам з власної спонуки та на свої скупі приватні засоби організував своє національне шкільництво.

6. Підляше, Холмщина, Полісе і Волинь виказують велику схожість з одного боку зі східною Галичиною, а далі і зі всіма іншими українськими землями також і на економічнім полі. Се області з чисто аграрним характером, де більше ніж $\frac{3}{4}$ населення живе з хліборобства. Не зважаючи на се, що управа рілі і взагалі ціла система господарства стоїть тут ще на доволі низькім ступні, продукти рільництва не тільки вповні покривають потреби місцевого населення, але й дають значну надвишку, котра уможливає вивіз кормового зерна. При уліпшенню системи господарства та піднесенню видатности землі, хочби до норми звичайної в Норвегії, річна надвишка підняла ся би вчетверо. Великий фабричний промисел, не зважаючи на деякі корисні умови, не міг розвинути ся ізза вбійчої конкуренції на північно-західній Україні польського, у східній Галичині західно-австрійського промислу та прикросної для нього тарифової політики. Чималою перешкодою є також недостача зрозуміння для ваги справи та дбайливості з боку національно чужих, а то й ворожих адміністративних властей. За се домашній промисел всюди сильно розвинений. В торгівлі розглянені нами українські області обмежують ся поки-що доставою сирих продуктів хліборобства, лісництва й гірництва на західні ринки та спровадженням відти фабричних виробів.

Миرون Кордуба.

Вісти.

Др. Евген Олесницький, адвокат, посол до віденського парламенту, довголітній посол до галицького союму, основник і довголітній президент тов. „Сільський Господар“, член надзірної ради й директор тов. „Дністер“, основник і почесний член усіх українських товариств у Стрию, член надзірної ради галицького краєвого банку, член усіх краєвих українських товариств і інституцій, найвищий член українського громадянства в Австро-Угорщині, помер в 57 році життя по короткій і тяжкій недужі 26 жовтня 1917 р. у Відні. З Відня перевезено його тіло до Стрия, де 30 жовтня відбув ся похорон і його зложено в родиннім гробі. З технічних причин подамо ширшу згадку про дуже заслуженого Покійника в найближшій числі „Вістника“.

З приводу смерти д-ра Евгена Олесницького вислав Союз визволення України таке кондоленційне письмо на

руки Української Парляментарної Репрезентації у Відні: До Хвальної Української Парляментарної Репрезентації у Відні. В імені російських Українців, згуртованих в Союзі визволення України, складаємо на руки Хвальної Української Парляментарної Репрезентації вислови глибокого жалю з приводу смерті найвизначнішого сина галицької землі посла д-ра Евгена Олесницького. У Відні, дня 28/X 1917. За Союз визволення України А. Жук, М. Троцький.

Мирна політична демонстрація в Харкові відбула ся 27 вересня н. ст. під такими гаслами: 1. Вся власть революційній демократії. 2. Геть з імперіялістичною війною. 3. Мир усьому світу. Хай живе інтернаціонал. 4. Геть з карою смерті. 5. Геть з контрреволюційним командним складом. Хай живе демократизація армії. 6. Організація переведення доставки — справа демократії. 7. Домагаємо ся найшвидшого скликання Установчих Зборів. 8. Слобожанщина до автономної України. 8. Хай живе Українська Центральна Рада яко орган революційної демократії. Уладженнем демонстрації зайняла ся окрема технічна комісія, в склад якої увійшли: Масарський, Муковоз, Поволяев, Додонов, Сербиченко, Мартинов (Южный Край з 27/IX).

Чорноморська фльота за демократично федеративною республікою. „Русское Слово“ з 5 жовтня н. ст. доносить з Севастополя під датою 3 жовтня, що чорноморська фльота постановила держати прапор з написом „демократична федеративна республіка“ до самого скликання Установчих Зборів. Разом з андріївським прапором прапор з сим написом розвиваєть ся на всіх кораблях.

Всі кораблі чорноморської фльоти на знак протесту проти непоголошення федеративної республіки на розпорядок центрофльоти розвинули червоні прапори з написом: Хай живе федеративна республіка (Русская Воля з 9/X).

Перші кроки Генерального Секретаріату. „Русское Слово“ з 9 жовтня н. ст. доносить під датою 3 жовтня з Києва: Український Генеральний Секретаріат зорганізував ся і приступив до діяльності. Секретаріат випустив поклик, в котрім вказує, що до нього яко до найвищого краєвого органу власти на Україні мають звертати ся всі правительственні та громадянські інституції. Другий поклик закликає всіх горожан України свято виповняти свої обовязки щодо плачення земських податків.

Генеральний секретарь фінансів проф. Туган-Барановський у скарбовій палаті. Як доносить „Р. С.“ з 9/X з Києва під датою 7/X, генеральний секретарь фінансів проф. Туган-Барановський відвідав скарбову палату, де йому представили ся управитель скарбової палати та всі служачі палати. Туган-Барановський виголосив промову, в якій вказав, що місцеві інституції підчиняють ся краєвій власті—Генеральному Секретаріатові, до котрого повинні звертати ся в усіх тих випадках, в яких давніше звертали ся до міністерства.

Туган-Барановський зазначив, що Ген. Секретаріат зовсім не змагає до насильної українізації краю, а полишає повну свободу розвитку всім національностям, що живуть на Україні. Одначе з огляду на те, що українська мова стає офіційальною мовою інституцій України, Генеральний Секретаріат зносить ся з підчиненими інституціями тільки на українській мові.

Новий універсал. Як доносить „Р. С.“ з 9/X з Києва під датою 7/X, Генеральний Секретаріат постановив опублікувати новий, третій з ряду універсал до населення України з вилуженням завдань краєвого правительства. Крім універсалу Секретаріат видає декларацію.

Вільне козацтво на Генеральнім Секретаріаті. Генеральний Секретаріат розглядає внесену Ген. Комітетом справу про організацію на Україні вільного козацтва, окремих озброєних народніх військових відділів для підтримання ладу („Русское Слово“ з 9/X).

Київський губернський земельний комітет, беручи під увагу, що земельні відносини між селянами й ділчачами загострили ся, наслідком чого може бути повна руїна окремих

господарств і їх високої культури, ухвалив поробити заходи, щоб негайно видано закон про перехід усієї землі, вод і лісів, які мають господарське значінне, в розпорядимість земельних комітетів для передачі на тимчасове користування безземельному трудовому селянству по справедливим арендним цінам (Р. С. з 6/X).

З губернського українського зїзду Слобожанщини. „Биржевыя Вѣдомости“ з 10 жовтня н. ст. доносять з Харкова під датою попереднього дня: Губернський український зїзд ухвалив постанову про необхідність усунення з харківської катедри архієпископа Антонія. Резолюція находить ся у звязку з обговоренням ролі духовенства в теперішню хвилину.

Зїзд признав необхідним прилученне харківської губернії і деяких повітів курської і воронізької до автономної України.

В Харкові основуєть ся в найкоротшій часі Слобожанська Рада з філіями в повітах і волостях.

Смерть українського артиста Васильковського. „Рѣчь“ з 10 жовтня н. ст. доносить з Харкова під датою 8 жовтня: Умер відомий український артист Васильковський, що записав цілий свій маєток на український музей.

Бібліографія.

Микола Струмок. На війні та в неволі. Поезії. Бібліотека полонених табору Зальцведель. Ч. II. Зальцведель, 1917. Стор. 29+1. Ц. 30 фен.

Зміст: Мої вірші. В Карпатах. Потік. Думи вояцькі — думи козацькі. На Бердо. На горі 1058 метрів. Козача доля. Війна. Перед боєм. Страшний сумнів. Галицькій Українці. Зневіра. В неволі. В полоні. Згадки. Ночі весняної. Увечері. Мені знов сниться ся. Нива зелена, широке поле. Мені приснив ся Рідний Край. Небо просторе. В ночі. Журавлі.

Всесвітні клясики Гете, Шіллер і Пушкін в українським перекладі.

Накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ під ред. Івана Калиновича вийшли з друку та продають ся такі твори світових клясиків:

№ 1/3. Фрідріха Шіллера: Поезії, вип. I і II з передмовою проф. О. Грицаця, в перекладі Цезара Білили, О. Грицаця, Д. Йософовича і д-ра Ів. Франка . . . . . Ц. К 1.60

№ 4/6. Александра С. Пушкіна: Драматичні твори, в перекладі, з передмовою та поясненнями д-ра Івана Франка (Се остання праця-переклад нашого великого письменника). „ „ 3.—

№ 7/8. Йогана В. Гете: Герман і Доротея, поема з німецького народнього життя з кінця XVIII ст. в перекладі д-ра Івана Франка (саме вийшла з друку) . . . . . „ „ 1.60

Крім того незабором появлять ся друком такі випуски:
№ 9/10. Михайла Яцкова: Далекі шляхи, збірка нових новель і нарисів . . . . . Ц. К 2.—

№ 11/12. Арістофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка . . . . . „ „ 2.—

Видані досіль випуски дістати можна в Книгарні Наукового Товар. ім. Шевченка у Львові, Ринок, ч. 10, в „Українським Базарі“ в Стрию, в „Народнім Базарі“ в Перемишлі або у Івана Калиновича в Бориславі, який висилає замовлені випуски оплатно й евентуально зараз чек на висилку грошей.

Зміст: Декларація Генерального Секретаріату України. — Представники націй на демократичній конференції. — М. Троцький. Еволюція козацтва. — Ев. Касяненко. Вільне козацтво (Вражіння зі зїзду). — Другий всеукраїнський учительський зїзд у Києві. — Уступленне Оберучева. — М. Туган-Барановський. Чи можна перевести рівне користування землею? — Конференція укр. таборових організацій в Німеччині. — Висліди комісії фон-Ремера в справі розстрілу богданівців. — А. Вражіння з подорожі до Холму. I. — В. Темницький. Політичний огляд. — М. Кордуба. Північно західна Україна. Торговля (кінець). Висліди. — Вісти. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцштерна у Відні.